

**Zaměstnávání osob ve výkonu
a po výkonu trestu odnětí
svobody a přístup
zaměstnavatelů k těmto osobám**

Jiří Mertl
Pavel Bareš

VÚPSV, v. v. i. Praha
2018

Publikace byla schválena Ediční vědeckou radou ve složení:

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Ing. Martin Holub, Ph.D. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D. (FSV UK Praha)
doc. Ing. Robert Jahoda, Ph.D. (MU Brno)
Ing. David Prušvic, Ph.D. (MF ČR)
Ing. Jan Mertl, Ph.D. (VŠFS Praha)
Ing. Jan Molek, CSc. (JU České Budějovice)
doc. Ing. Olga Poláková, CSc. (Metropolitní univerzita Praha)

Výzkumný projekt „Výzkum zaměstnávání osob ve výkonu a po výkonu trestu odnětí svobody a přístup zaměstnavatelů k těmto osobám“ byl realizován v rámci širšího projektu „Dopady digitalizace práce na zaměstnanost, kolektivní vyjednávání a sociální zabezpečení zaměstnanců“ řešeného Asociací samostatných odborů ČR ve spolupráci se sociálním partnerem Konfederací zaměstnavatelských a podnikatelských svazů ČR. Tento společný projekt ASO ČR a KZPS ČR vycházel ze zaměření Akčního plánu pro rozvoj digitálního trhu, který vznikl na základě úkolu Rady hospodářské a sociální dohody ze dne 16. března 2015. Projekt byl financován ze státního rozpočtu ČR.

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, Praha 7
jako svou 535. publikaci
Vyšlo v roce 2018, 1. vydání, počet stran 42
Tisk: VÚPSV, v. v. i.

Recenze: Ing. Petr Víšek
Mgr. Lenka Ouředníčková

ISBN 978-80-7416-323-4

<http://www.vupsv.cz>

Abstrakt

Monografie seznamuje s výsledky výzkumu realizované v projektu „Dopady digitalizace práce na zaměstnanost, kolektivní vyjednávání a sociální zabezpečení zaměstnanců“. Vzhledem ke specifickému zaměření se ale zadání tohoto výzkumu od zaměření ostatních výzkumů realizovaných v rámci uvedeného širšího projektu podstatně odlišovalo.

Výzkum se zaměřil na vyhodnocení situace, do níž se propuštěná osoba dostává po propuštění, a byl v rámci něho proveden detailnější rozbor toho, jak tato situace ovlivňuje pracovní historii propuštěné osoby. Výzkum se zaměřil na stěžejní okolnosti, které ovlivňují pracovní život jedince, a na vzájemné souvislosti mezi pracovní historií dotazovaných osob a její trestní minulostí. Díky tomu byly identifikovány a popsány některé důležité faktory, které zlepšují nebo naopak zhoršují šance propuštěných osob na trhu práce. Zaměření výzkumu na pracovní historii propuštěných osob také umožnilo lépe zachytit vnitřní dynamiku okolností určujících možnosti zaměstnání propuštěných osob.

Klíčová slova

osoba propuštěná z vězení; zaměstnání; marginalizované skupiny; sociální vyloučení; zaměstnavatel; trh práce

Abstract

This study presents results of the research carried out in the project "Impacts of digitization of work on employment, collective bargaining and social security of employees". However, given the specific focus, the assignment of this research differed significantly from other research carried out within this project.

The research focused on the situation of a person after his or her release from the prison and has conducted analysis of how this situation affects his or her working career / employment history. In this research, there were investigated circumstances which affect working life of the individual. At the same time, the analysis reflected interrelationships between employment history and criminal history. This knowledge helped to identify and describe factors which improve or, on the contrary, exacerbate the chances of released persons on the labour market. The research design also allowed to observe internal dynamics of key circumstances which determine their employment opportunities.

Key words

person released from prison; employment; marginalized persons; social exclusion; employer; labour market

Obsah

1. Úvod	7
2. Metodologie	11
3. Výchozí situace propuštěných osob po opuštění výkonu trestu	13
4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy	17
4.1 Zaměstnání jako spontánně nejčastěji akcentovaný problém	17
4.2 Problémy s bydlením	28
4.3 Stigmatizace kvůli trestní minulosti	30
4.4 Zmatenost a ztráta kontaktu s vnějším světem	33
5. Shrnutí poznatků zjištěných v rámci analýzy a studie	38
Literatura	40
Výtahy z oponentských posudků	42

1. Úvod

Tato monografie seznamuje s poznatky získanými při realizaci projektu „Výzkum zaměstnávání osob ve výkonu a po výkonu trestu odnětí svobody a přístup zaměstnavatelů k těmto osobám”.¹ Tento projekt navázal na projekt „Pilotní analýza ke zjištění systémových překážek a podmínek pro zaměstnávání osob po výkonu i ve výkonu trestu odnětí svobody” úspěšně realizovaný řešiteli v předešlém roce (více viz Bareš, Mertl, 2016), jehož cílem bylo podstatně rozšířit doposud zjištěné poznatky o sledované oblasti.

Zatímco v předešlém projektu jsme se soustředili především (byť ne výhradně) na perspektivu a subjektivitu zaměstnavatelů, kteří uvažovali o zaměstnání propuštěných osob, v současném (navazujícím) projektu jsme se zaměřili na perspektivu propuštěných osob z výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „propuštěné osoby” a „výkon trestu”) a jejich subjektivní vnímání své pozice vzhledem k jejich situaci a možnostem uplatnění na trhu práce. Tato reflexe přitom byla zároveň získána i od osob, které v současnosti již uplatnění na trhu práce mají. Díky tomu bylo možné reflektovat jejich situaci bezprostředně po propuštění a v období, kdy zaměstnání hledali, ale také hodnocení současného uplatnění osoby na trhu práce a vnímání vlastní pozice na současném pracovišti. Návaznost na předešlý projekt je tak sice z uvedených souvislostí zřejmá, zároveň je ale patrné také to, že v navazujícím projektu se analytická perspektiva velmi výrazně posunula, a to především v tom směru, že v tomto projektu byl jedním z hlavních cílů podrobnější popis a hlubší porozumění situace, do níž se propuštěná osoba dostává po propuštění, a jak tato situace ovlivňuje pracovní historii propuštěné osoby. V souvislosti s tím byly sledovány především bariéry, které po propuštění musely tyto osoby překonávat, pracovní zkušenosti a další důležité události („mezníky”), které pracovní život jedince ovlivňují. Zvolený přístup ale současně umožnil také lépe porozumět významu zaměstnání v osobním životě informanta/tky a zachytit přístup dotazovaného k práci a obecněji k profesnímu uplatnění.

V rámci rozhovorů tak byly zjišťovány informace o individuálních faktorech ovlivňujících reintegraci do společnosti, profesním životě, pracovních zkušenostech, jejich reflexe informantem/tkou a jejich případné další souvislosti nebo dopady, a to jak v období před nástupem do výkonu trestu a během pobytu ve vězeňském zařízení, tak mezi případnými opakovanými pobyty ve vězení a po opuštění vězeňského zařízení.

Detailnější popis pracovní historie dotazovaných osob a s ní souvisejících okolností jsou významné především proto, že mohou přispět k identifikaci a popsání některých důležitých faktorů, které zlepšují nebo naopak zhoršují šance propuštěných osob pro uplatnění na trhu práce. Dále je na základě nich možné popsat, do jaké míry mohou být úspěšné různé konkrétní postupy nebo obecnější strategie, které propuštěné osob využívají při snaze o nalezení a udržení práce, respektive jaké

---

¹ Tento projekt byl součástí výzkumných řešení zpracovaných v rámci širšího projektu Asociace samostatných odborů ČR s názvem „Dopady digitalizace práce na zaměstnanost, kolektivní vyjednávání a sociální zabezpečení zaměstnanců” realizovaném v průběhu roku 2017. Nicméně je zřejmé, že zadání tohoto projektu se od „hlavního proudu” výzkumů realizovaných v rámci širšího projektu ASO podstatně odlišovalo. Důvodem byla především skutečnost, že ambicí širšího projektu bylo, reflektovat význam vybraného, vysoce aktuálního a hojně diskutovaného tématu digitalizace pro různé skupiny osob na trhu práce. V případě osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „VTOS”) ale toto téma již rozhodně nemá takový význam, jako je tomu u jiných sledovaných skupin osob na trhu práce a v případě osob propuštěných z VTOS tak byly akcentovány poněkud odlišné otázky.

postupy či strategie k úspěchu v této oblasti nevedou. Detailnější porozumění pracovní historii dotazované osoby pomáhá také při snaze o zachycení a zhodnocení vnějších podmínek a překážek, které mohou osobám propuštěným z výkonu trestu začlenění na trhu práce usnadňovat nebo ztěžovat. Zjištění z dosavadních výzkumů přitom ukazují, že takových překážek je značné množství, přičemž část z nich je přímo spojena s prací a zaměstnáním, ale v řadě případů mají spojitost i s jinými tématy, která jsou pro reintegraci propuštěných osob klíčová, jako např. bydlení, vzdělání, rodinná situace, dluhy a exekuce atd.

Detailnější poznatky o pracovní historii propuštěných osob (respektive o jejím vzájemném prolínání - nebo naopak její mimoběžnosti - s kriminální a trestní historií osoby)² zároveň umožňují zasazení některých dalších zjištěných souvislostí do příslušného kontextu a lze se díky tomu vyhnout přílišným generalizacím a paušalizujícím tvrzením. Například při vyhodnocení zjištění týkajících se přístupu zaměstnavatelů k trestní minulosti, respektive ke skutečnosti, že určitá osoba byla ve výkonu trestu, lze zároveň sledovat, nakolik jsou ovlivněny např. počtem pobytů osoby ve výkonu trestu, délkou doby jejího věznění, délkou jejího „pobytu na svobodě“ po propuštění z vězeňského zařízení, předchozími pracovními zkušenostmi propuštěné osoby (a to jak získanými v době po propuštění z výkonu trestu, tak zkušenostmi získanými ve vězení nebo i před pobytem ve výkonu trestu), jejími profesními kompetencemi atd. Jak jsme akcentovali ve zmiňovaném předešlém výzkumu, právě otázka přístupu zaměstnavatelů k trestní minulosti, respektive k pobytu ve výkonu trestu, přitom představuje jednu z nejdůležitějších okolností rozhodujících o možnostech uplatnění osob propuštěných z výkonu trestu a jako taková byla rovněž v této monografii sledována, a to z perspektivy propuštěných osob. Ovlivňuje jí přitom nejen legislativní či společenské prostředí, rozsah a charakter předchozí trestné činnosti propuštěné osoby, rozšíření stereotypních představ o těchto osobách mezi zaměstnavateli, ale také právě uvedená vnitřní dynamika související s pracovní (a samozřejmě také kriminální, respektive trestní) historií propuštěné osoby. Je proto důležité věnovat pozornost významným specifickým charakteristikám konkrétních propuštěných osob a tomu, jak se tyto „case-related“ charakteristiky proměňují a vzájemně podmiňují (tj. právě jejich dynamice). Právě to může být velmi usnadněno díky provedené analýze situace po propuštění v souvislosti s pracovní historií propuštěné osoby v pojetí zvoleném v tomto výzkumu.

Podrobnější vhled do pracovní historie propuštěných osob umožňuje lépe zachytit vnitřní dynamiku také u dalších stěžejních okolností, které určují možnosti zaměstnání propuštěných osob. Mezi takovéto situace, které je žádoucí dále sledovat, lze řadit především individuální šance propuštěných osob na získání pracovního uplatnění. Pracovní historie v tomto směru umožňuje sledovat, jaké byly nebo jsou (a jakými vlivy byly nebo v současnosti jsou formovány) možnosti zaměstnání propuštěných osob před nástupem do výkonu trestu, během něho, v období mezi případnými vícenásobnými pobyty ve výkonu trestu (pokud je tato situace relevantní) a v období po propuštění. Zároveň lze s využitím poznatků o celkové pracovní historii osoby lépe zhodnotit individuální šance osoby v době konání rozhovoru a posoudit to, nakolik jsou současné šance na trhu práce ovlivněny zaznamenanými klíčovými charakteristikami osoby z hlediska její profesní, trestní či kriminální historie.

---

² Právě zachycení vzájemných vztahů mezi těmito dvěma rovinami osobní historie propuštěných osob v rámci provedených rozhovorů umožnilo zachytit, jak různá kauzální působení mezi nimi, tak i jejich souběžné nebo protichůdné paralelní působení atd. V dalším textu se kvůli snazší čitelnosti textu zpravidla již hovoří pouze o „pracovní historii“.

Zkoumaný vzorek sice zdaleka neumožňuje vyčerpávající popis této problematiky, zcela jednoznačně však dokumentuje variabilitu situací a vztahů, které se různou měrou promítají do možností propuštěných osob reintegrovat se zpět do společnosti a nalézt a udržet si zaměstnání odpovídající jejich možnostem a zkušenostem. Použitý přístup přitom umožnil současně zachytit i některé významné vztahy mezi jednotlivými pozorovanými jevy a sledovat jejich vnitřní dynamiku, kdy se význam určité okolnosti může výrazně měnit v důsledku působení některých významných faktorů (např. je tak možné ilustrovat vztah mezi samotným faktem pobytu ve výkonu trestu a ukončením, respektive narušením pracovní kariéry, vliv pracovních zkušeností získaných během pobytu ve výkonu trestu apod.).

Kromě popsaného přístupu ke studiu pracovní historie propuštěných osob je pro tuto monografii zároveň charakteristické to, že se z velké části zaměřuje na vyhodnocení možnosti uplatnění na trhu práce u propuštěných osob, které jsou zaměstnané, přičemž pracovní pozici a situaci v zaměstnání některých osob, s nimiž jsme vedli rozhovor, již lze vnímat jako relativně stabilní a lze je považovat za propuštěné osoby, „které na trhu práce uspěly“. Hledisko „úspěchu“ a jeho vymezení přitom v tomto případě není nahlíženo úzce prizmatem často používaných souvislostí jako „rychlý kariérní vzestup“, „získání vrcholové pozice“, (kontinuálního) „zlepšování profesních kompetencí“, „získání atraktivního zaměstnání“ apod. Takovéto zaměření pohledu na téma „úspěchu“ je přirozeně příliš zúžené, zjednodušující a především, vzhledem k situaci propuštěných osob, v převážné většině případů také naprosto neadekvátní. Klíčovými hledisky tak jsou v tomto směru spíše stabilita a udržitelnost pracovního uplatnění, při sledování těchto otázek. Protože však hodnocení úspěchu bylo jednou z otázek zjišťovaných až na základě odpovědí informantů/tek, bylo rozhodující zhodnocení vlastní situace na pracovním trhu samotnými informanty/tkami a jejich vlastní pohled na to, zda svoji situaci vnímají jako úspěch nebo jeho opak. Důvody, proč se kloní k tomu či onomu pohledu, pak samozřejmě mohli popsat svým vlastním způsobem.

Výhodou zvoleného způsobu mapování úspěšnosti v začlenění do společnosti a pracovní úspěšnosti propuštěných osob je skutečnost, že na něj nejsou aplikována „kritéria“, která mohou být odpovídající u většinové společnosti nebo u určité specifické, ale velmi odlišné skupiny osob (např. vrcholový management, pracovníci v obchodě apod.), ale pro tuto skupinu osob nemusejí být vůbec vhodná. Informanti/tky naopak mohli při hodnocení své úspěšnosti zvolit kritéria, která jsou k tomuto účelu vhodná podle nich samotných. Nevýhodou takto získaných poznatků je pak vysoká míra jejich subjektivity. Zjištění v této oblasti tak je třeba vnímat spíše jako indikativní. Na druhou stranu je ale zřejmé, že při hodnocení možností reintegrace a pracovního uplatnění po výkonu trestu je důležité sledovat rovněž právě poznatky o vlastním hodnocení úspěšnosti v životě ze strany propuštěných osob, protože životní trajektorie a profesní historie jsou často zcela nesouměřitelné kvůli celé řadě zásadních rozdílů. Mezi takové rozdíly lze řadit například rozdílná zázemí u jednotlivých osob po jejich propuštění z výkonu trestu, dobu, během níž byla daná osoba bez práce, jak rychle daná osoba našla první místo po propuštění, jak dlouho byla osoba zaměstnána z celkové doby od propuštění atd. Otázka, jak na vlastní životní trajektorii a profesní historii (ať už byly jakkoliv pestré) nahlízejí samotní informanti/tky v okamžiku rozhovoru, pak i přes značnou míru subjektivity představuje určitý „opěrný bod“, který umožňuje zaznamenané životní a profesní (a trestní či kriminální) dráhy, respektive jejich vzájemné interakce, porovnávat a hodnotit alespoň určitým způsobem.

V následujícím textu jsou nejprve přiblíženy metody vytváření dat a hodnocení analyzovaných dat a popsány základní charakteristiky zkoumaného vzorku. Další kapitola zprostředkovává relevantní poznatky k problematice zaměstnávání propuště-

1. Úvod

---

ných osob, které jsou diskutovány v zahraniční odborné literatuře a doplňuje tak poznatky získané v empirickém výzkumu o trendy pozorované v zahraničí a současně přibližuje významná teoretická východiska a předpoklady. Následující kapitoly pak postupně přibližují poznatky z empirického šetření. Tato část textu je rozdělena do čtyř základních tematických kapitol. V závěrečné kapitole jsou shrnuty nejvýznamnější poznatky získané v rámci provedeného empirického výzkumu

2. Metodologie

V rámci výzkumu jsme na vytvoření dat využili metodu polostrukturovaných rozhovorů, které poskytují informantům a informantkám možnost akcentovat svůj pohled a zkušenosti v dostatečně podrobné podobě a zároveň jsou tyto rozhovory dostatečně usměrňované nastolovanými tématy a doplňujícími otázkami. Polostrukturované rozhovory jsou tedy velmi dobrým nástrojem, jak v relativně krátké době získat velmi podrobné informace a poznatky a proniknout hlouběji do dané problematiky. Na rozdíl od kvantitativních dat (nejčastěji vytvořených pomocí dotazníkového šetření) poskytují konkrétní informace a poznatky, pomocí nichž jde lépe pochopit a interpretovat danou problematiku a společenské procesy. Nevýhodou polostrukturovaných rozhovorů je skutečnost, že mohou reprezentovat pouze parciální poznatky v případě, že vzorek participantů/tek výzkumu není dostatečně variabilní a obsahuje například informanty/tky ze stejného a velmi úzkého sociálního pole. Z tohoto důvodu je vždy nutné mít vzorek participantů/tek co nejvariabilnější, aby reprezentovali různé sociální pozice a situace, do nichž se může člověk v rámci společnosti dostat.

V našem případě vzorek tvořilo 13 informantů/tek (12 mužů a jedna žena - toto vychýlení vzorku není nijak překvapivé, jelikož v českých věznicích je naprostá majorita³ osob ve výkonu trestu tvořena muži), přičemž všichni pocházeli z různých částí České republiky a ve svém životě většinou zažili několikanásobné stěhování.⁴ Všichni, až na jednoho participanta/tku, jemuž bylo 63 let a byl těsně před důchodovým věkem, byli v produktivním věku. Doba strávená ve vězení se u participantů/tek také výrazně lišila, a to v rozmezí půl roku až 20 let, přičemž stejná situace panovala rovněž u doby, která uběhla od propuštění z vězení, kdy někteří participanté vyšli z vězení před několika lety a například jediná participantka ve výzkumu byla v době konání rozhovoru propuštěna teprve týden. S vytipováním a oslovováním participantů/ tek nám pomohli sociální kurátoři a nezisková společnost Rubikon Centrum, což se odrazilo i na životní situaci námi vyzpovídaných informantů/tek, kdy někteří z nich zažívali velkou míru chudoby a bezdomovectví, někteří měli určité zázemí a postupně začínali překonávat velmi složité období a někteří již toto období do velké míry překonali (nebo tak celou situaci alespoň vnímali). Tato variabilita se odrazila také ve zjištěných poznatcích, kdy některá témata se opakovala napříč rozhovory (například problematika zaměstnání a bydlení) a některá témata byla velmi specifická (například specifická stigmatizace spojená s těžkým trestem nebo zdravotní problémy).

V rámci rozhovoru jsme se participantů/tek ptali na čtyři velká témata, která souvisela s námi vytyčenými cíli výzkumu a analýzy:

- Současná životní situace a souvislosti s výkonem trestu a propuštěním z vězení.
- Důvody, proč se dotyčný/á participant/ka dostal/a do vězení.
- Pobyt ve vězení s ohledem na pozdější (re)integraci po propuštění.
- Pracovní historie - vykonávaná zaměstnání, zkušenosti, kariéra atd.

³ Podle statistik Vězeňské služby (VZČR 2016) tvoří muži celých 93 % z celkové populace osob vykonávajících trest odnětí svobody.

⁴ Všechna jména informantů/tek, která jsou uvedena v dalších částech textu, byla změněna kvůli zaručení jejich anonymity a ochrany.

V rámci této analýzy nebudeme podrobně rozebírat všechna obecná témata, ale zaměříme se pouze na bariéry, které musí propuštěné osoby překonávat při své (re)integraci, a problémy spojené s nalezením zaměstnání, které by poskytovalo materiální jistotu a umožňovalo žít důstojný život.

Pro analýzu dat byl použit speciální počítačový software MAXQDA určený pro podporu analýzy kvalitativních dat. Pomocí tohoto softwaru jsme nejdříve okódovali všechny rozhovory, utřídili informace obsažené v rozhovorech a identifikovali obecná témata. Následné další cykly kódování pak měly za cíl analyzovat doposud identifikovaná obecná témata a identifikovat specifitější témata a poznatky. V celém procesu kódování a analýzy dat jsme využili klasickou metodu kvalitativní obsahové analýzy, která v první řadě spočívá v oddělení relevantních a irelevantních dat a následné kritické analýze relevantních dat.

3. Výchozí situace propuštěných osob po opuštění výkonu trestu

Propuštěné osoby jsou, jak často vyplývá z literatury zabývající se touto populací (například Breese et al., 2000; Brown, 2011; LeBel, 2008; Moran, 2014), velmi často marginalizovány a musí se potýkat s celou řadou bariér, které jim znesnadňují a někdy také znemožňují návrat do společnosti. Marginalizace má přitom symbolický i praktický rozměr. Symbolická marginalizace spočívá ve stigmatizaci propuštěných osob jako sociálních deviantů (viz Becker, 1966; Lemert, 1967), kteří jsou na okraji společnosti. Apriorně negativní pohled na propuštěné osoby je na jednu stranu pochopitelným důsledkem situace, kdy je trest odnětí svobody ve společnosti obecně považován za významnou společenskou sankci a obecně se předpokládá, že takový trest byl vyměřen za jednání, které se pohybovalo výrazně mimo rámec společenských a právních norem nebo je závažným způsobem překračovalo či narušovalo. Na druhé straně však dochází k další projekci kriminálního jednání i do přítomnosti a budoucnosti, kdy vědomí o trestní minulosti osoby vede k obavám nebo předpokladu, že osoba s trestní minulostí může nebo bude společenské a právní normy překračovat i nadále. Nakolik jsou takové obavy a předpoklady opodstatněné a nakolik uměle živí stereotypní představy (a jsou jimi současně uměle živeny) o osobách s trestní minulostí, je vždy nutné posuzovat individuálně.

Tyto obavy a předpoklady často vedou k zastávání velmi paušálních, zpravidla negativních nebo rezolutně odmítavých stanovisek k propuštěným osobám. Trestní minulost tak velmi často vede k apriorně negativnímu zařazení osoby a je vnímána jako její určující charakteristika, kterou si osoba s sebou nese a pro okolní společnost se stává hlavním rozpoznávacím znakem, podle kterého je osoba vnímána, klasifikována, popřípadě jsou jí na základě tohoto znaku osobami v jejím okolí připisovány apriorně očekávané atributy. Trestní minulost se tak stává v řadě ohledů naprosto rozhodující „vlastností“ propuštěných osob, a to i proto, že pro osoby v jejím sociálním okolí představuje lehce rozeznatelný cejch. Tento jasně identifikovatelný cejch přitom dále utvrzuje pozici sociálního devianta a je jasným signálem, že se ostatním těmto osobám mají vyhýbat a nést s nimi žádné interakce (Goffman, 1986). Trestní minulost se také stává prizmatem, tj. hlediskem, podle kterého je osoba posuzována v různých životních situacích a které často určuje celkový pohled na osobu, dokonce i v situacích, pro které nemusí být souvislost s trestní minulostí zcela relevantní. Ale i v situacích, ve kterých je informace o trestní minulosti osoby významná, je této charakteristice často přikládán větší význam než dalším důležitým okolnostem, nebo se dokonce posuzování situace a možností propuštěné osoby redukuje pouze na fakt, že se jedná o trestanou osobu.

Podle Goffmana (1986) se tudíž musí stigmatizované osoby vyrovnávat se svojí tzv. narušenou identitou (*spoiled identity*) a naučit se s touto identitou pracovat, aby mohly alespoň částečně participovat ve veřejném prostoru a byly společností uznány jako její členové. LeBel (2008) následně poukazuje, že stigmatizované osoby se často chovají reaktivně, kdy se svoje stigma a status snaží skrýt a působit jako „normální“ osoby, nebo proaktivně, což znamená, že svoje stigma otevřeně odhalí a snaží se o něm komunikovat, aby získaly pozici ve společnosti. Jones (2003), jenž má osobní zkušenosti s pozicí propuštěné osoby, v tomto smyslu charakterizuje tři obecné strategie, které se podle něj propuštěné osoby snaží využívat, aby upozadily a oslabily význam stigmatu: (1) propuštěné osoby se v tomto případě snaží o své minulosti otevřeně bavit a získat pochopení, případně i určité „odpuštění“; (2) snaží se být

3. Výchozí situace propuštěných osob po opuštění výkonu trestu

---

rezistentní vůči společnosti a stigmatu skrze vykonávání aktivit, které se člověku s trestní minulostí zdají být zapovězeny, například studium na vysoké škole; (3) snaží se využít trestní minulosti k získání „nového“ sociálního kapitálu a expertní pozice, skrze niž může například předávat svoje zkušenosti a získat lepší sociální pozici.

S tím, že je na propuštěné osoby v jejich okolí a ve většině životních situacích nahlíženo primárně (nebo výhradně) v souvislosti s jejich trestní minulostí, se tak propuštěné osoby setkávají velmi frekventovaně a tento přístup k trestaným osobám přijímají jako obvyklý. A naopak, jen zcela ojediněle mají možnost setkat se s přístupem, který se odchyľuje od této „společenské normy“, respektive nestvrzuje dál její platnost jejím opakovaným potvrzováním.

Byrne (2005) poukazuje, že praktickým průvodním jevem marginálního postavení ve společnosti (sociálního vyloučení) je zejména materiální deprivace, která je „odrazovým můstkem“ k dalším problémům (zadlužení, depresím, nejistotě atd.), zpětně prohlubujícím a utvrzujícím marginalizaci. Pro osoby s trestní minulostí, jak ukazuje literatura (Breese et al., 2000; Farrall et al., 2010; Hattery, Smith, 2010), je sociální vyloučení navíc specifické tím, že během výkonu trestu odnětí svobody zcela přerušily většinu běžných společenských i osobních interakcí a neměly možnost je v době pobytu ve vězeňském zařízení nijak rozvíjet. Po opuštění výkonu trestu se pak ocitají v situaci, kdy se nemohou často spolehnout ani na podporu ze strany rodiny či dalších blízkých lidí. Narušené sociální zázemí a rodinné vztahy nebo jejich faktická neexistence jsou navíc u propuštěných osob velmi specifické, neboť jsou často důvodem, proč se daný člověk dostal do vězení (většina kriminálních přečinů má původ v absenci materiální, psychologické a citové podpory), a zároveň se jejich narušení dále prohlubuje, přičemž absence vazeb má tendenci dále zhoršovat psychické rozpoložení propuštěných osob. Mimo existenčních starostí se tudíž přidávají i hluboké existenciální problémy, které mohou znamenat zvýšenou míru nedůvěry a alienace vůči společnosti. Ztráta sociálního kapitálu má velký vliv i na možnosti zaměstnávání, jelikož větší sociální kapitál často znamená daleko lepší a širší možnosti nalezení zaměstnání a jeho udržení (kamarádi a známí lidé mohou pomoci s hledáním, zajištěním a udržením pozice).

Riziko sociálního vyloučení, možnost sociálního začlenění, popřípadě obtížnost či plynulost tohoto procesu přirozeně nemalou měrou určují také individuální dispozice, vlastnosti, schopnosti apod. Je zřejmé, že ty se u propuštěných osob velmi výrazně liší a tuto skupinu je proto jen velmi obtížné z tohoto hlediska charakterizovat souhrnně bez toho, aby hrozila přílišná generalizace nebo stereotypní vykreslení těchto osob. Podstatné ale je, že oproti jiným skupinám osob může jejich osobnostní charakteristiky velmi výrazně formovat jejich trestní minulost. Tu lze v případě propuštěných osob schematicky rozlišit na dobu před pobytem ve vězeňském zařízení, dobu pobytu ve vězeňském zařízení a situaci po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Tento text se přirozeně věnuje především poslední z těchto tří fází, na níž, jak poukazuje řada výzkumníků a akademiků (Brown, 2011; Jones, 2003; Richards et al., 2010), má významný vliv skutečnost, že vězněná osoba je ve vězení podřízena určitému autoritativnímu a disciplinarizačnímu režimu. Vězení totiž představuje totální instituci (Goffman, 1968) nebo heterotopii (Foucault, 1997), což znamená, že funguje na základě jiných pravidel a norem než zbytek společnosti, přičemž osobám, které jsou v podřízené roli, je často velmi podrobně plánován denní režim a striktně nastaveny mantinely chování. Popuštěné osoby jsou tudíž zvyklé v tomto režimu fungovat i po propuštění, jelikož pro ně představoval během pobytu ve vězení neodmyslitelnou (to samozřejmě automaticky neznamená, že i vnitřně akceptovanou) součást života. Tomu, že je denní program řízen institucionálně, samozřejmě může být poměrně obtížné se přizpůsobit, na druhou stranu je zřejmé, že během pobytu ve vězeňském

zařízení osobě odpadá řada povinností a řadu situací za dotyčnou osobu řeší personál vězeňského zařízení. Během pobytu ve vězeňském zařízení tak značně oslabuje, případně i zcela mizí, schopnost osoby orientovat se v některých společenských vztazích a situacích a řešit je. I tato okolnost v řadě případů výrazně zhoršuje možnosti propuštěných osob adaptovat se na život „venku“. Vedle oslabení schopností řešit běžné společenské situace a vztahy se vězeňský režim negativně podepisuje i na schopnosti řídit si samostatně svůj čas v situaci, kdy již čas a jednání dotyčného nebudou po propuštění z výkonu trestu podřízeny vnější autoritě. Paradoxem, který zdůrazňuje Werth (2012), je přitom situace, kdy je od propuštěných osob po jejich propuštění vyžadována osobní zodpovědnost spočívající v autonomním a zodpovědném rozhodování, pečlivém řízení času, vyhodnocování rizik atd., nicméně při výkonu trestu se s vězni pracuje v tomto ohledu minimálně nebo vůbec. Špatná nebo nedostatečná práce s odsouzenými osobami již ve vězení však není neobvyklou skutečností, neboť stejné či podobné problémy se pravidelně opakují v řadě analýz a výzkumů (například Abrams, Lea III, 2016; Breese et al., 2000; Graffam et al., 2007; Schinkel, 2014). Jak upozorňují Graffam a Shinkfield (2007), hlavní složkou procesu propuštění z vězení by měla být intenzivní sociální práce s propuštěným, přičemž její součástí by mělo být zajištění bydlení, adekvátního zaměstnání a další podpora.

Popsaná, symbolicky i fakticky, obtížná až nepříznivá sociální situace po propuštění má zpravidla výrazné dopady i na psychickou situaci propuštěných osob. Zvýšená zátěž, nemožnost uspokojivě řešit svoji situaci nebo opakující se selhání snah o změnu mohou vést k psychické deprivaci, ztrátě cílů a ztrátě motivace k dalšímu úsilí. Psychická deprivace může vést k rezignaci jedince na snahu o začlenění do společnosti a jeho přeorientování na „alternativní“ (avšak pro tyto osoby zpravidla snáze dosažitelné) cíle nebo motivace, které jsou spojené s recidivou trestné činnosti nebo jinými formami sociálně nežádoucího jednání, chování vedoucího ke konfliktu se společností apod. Tato rezignace je ostatně opět hojně akcentována v příslušné literatuře (například Breese et al., 2000; Brown, 2011; LeBel et al., 2008).

Recidiva kriminálního jednání a opětovný pobyt ve vězeňských zařízeních přitom marginalizaci a sociální vyloučení propuštěných osob prohlubují velmi výrazně a dramaticky se „propadají“ také šance recidivujících na opětovné úspěšné začlenění do společnosti (včetně možností jejich uplatnění na trhu práce). Vytváří se tak jakýsi „začarovaný kruh“, z něhož má dotyčná osoba jen minimální šanci „vystoupit“ bez silné podpory zvenčí (jíž ovšem málokdy disponuje, v důsledku své předchozí trestní minulosti a v důsledku pobytu nebo pobytů ve vězeňském zařízení). Snahy o zaměstnání a obecněji o reintegraci propuštěných osob se samozřejmě nemohou omezit jen na prvotrestané, naopak, zaměstnání a reintegraci osob s „bohatší“ trestní minulostí lze bezpochyby vnímat jako dosažení ještě mnohem ambicióznějších cílů. Na druhou stranu je ale potřebné dosáhnout toho, aby dobré podmínky pro nalezení zaměstnání a reintegraci měly právě prvotrestané osoby, a tím se u této skupiny osob dařilo recidivě lépe předcházet. Zároveň platí, že reintegrace i uplatnění na trhu práce jsou právě u této skupiny snazší (jak pro osobu s trestní minulostí, tak mnohdy i pro zaměstnavatele nebo subjekty zaměřené na reintegraci propuštěných osob), než je tomu v případě, kdy se propuštěná osoba již ocitne ve výše charakterizovaném „začarovanému kruhu“.

Možnost uplatnění na trhu práce tedy bezpochyby není jedinou podmínkou, která přispívá k prevenci sociálního vyloučení a k prevenci recidivy, respektive k sociálnímu začlenění a opětovné reintegraci propuštěných osob. Je ale zřejmé, že pro kompenzování všech výše uvedených skutečností je právě získání zaměstnání zcela zásadní okolností. Současně přitom ale platí také to, že výše nastíněné další okolnosti

3. Výchozí situace propuštěných osob po opuštění výkonu trestu

---

mohou mít výrazný vliv na možnosti propuštěných osob týkající se nalezení a udržení zaměstnání.

4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy

Všemi rozhovory velmi často rezonovala zejména čtyři témata, která do velké míry určovala ráz celého rozhovoru:

- problém najít stálé legální zaměstnání, zejména kvůli trestní minulosti a dluhům/exekucím,
- problém najít důstojné bydlení,
- stigmatizace propuštěné osoby ze strany ostatních lidí, která je založena na existenci záznamu v trestním rejstříku, který tak reprezentuje jakýsi cejch vypovídající o minulosti daného člověka a jeho budoucím chování,
- celková zmatenost po propuštění z vězení a ztráta kontaktu s vnějším světem.

Všechna témata byla samozřejmě vzájemně propojena a zároveň na ně navazovala další vedlejší témata. Zvládnutí situace po propuštění z vězení bylo samozřejmě závislé na celé řadě dalších faktorů, ne pouze na momentálních schopnostech, motivaci a snaze daného člověka. Velmi často se reintegrace dotyčné osoby odvíjela od její předešlé míry integrace a především od sítí, které si osoba stačila vytvořit během svého života, sociálního kapitálu, jímž v rámci těchto sítí disponovala, a také od ochoty blízkých lidí pomoci s postupnou aklimatizací na společnost a případné změny, které se v ní odehrály. U informantů/tek, u nichž došlo ke zlepšení jejich situace, bylo patrné, že minimálně zpočátku při jejich zpětné integraci do společnosti sehráli významnou roli blízcí aktéři, zejména rodina a partneři/ partnerky. V případech, kde tito aktéři chyběli, byl proces reintegrace velmi problematický, pomalý a často nedokončený, jelikož se daní informanti/tky nacházeli v sociální pozici ohrožené chudobou, bezdomovectvím a sociálním vyloučením.

V další části textu budeme postupně analyzovat jednotlivá výše uvedená témata a zasadíme je do kontextu jednotlivých případů a příběhů, s nimiž jsme se setkali během rozhovorů, a také je porovnáme s dalšími osobními a strukturními faktory.

4.1 Zaměstnání jako spontánně nejčastěji akcentovaný problém

Problémy při snaze o nalezení a udržení adekvátního zaměstnání spontánně akcentovalo 12 informantů/tek a pouze jeden informant - Radek - měl v době rozhovoru stálé zaměstnání, k němuž se nicméně dostával také s určitými obtížemi. Radek byl ve vězení ještě před rokem 1989 a strávil v něm 3 roky, přičemž jeho příběh se po propuštění odlišoval od všech ostatních informantů/tek. Radek měl v první řadě štěstí, že na něj nezanevřela rodina, která ho po propuštění podporovala a poskytla mu bydlení a také finanční a materiální podporu (subsistenci), neboť měl dvoutřetinové srážky ze mzdy, z nichž se pokrývaly náklady na jeho trest. To samo o sobě sehrálo důležitou roli při jeho návratu do společnosti. Druhým klíčovým faktorem byla instituce sociálního kurátora, která měla více pravomocí, než je tomu dnes. V rozhovoru Radek popsal jejich setkání a uvedl, že sociální kurátor mu dal papír s adresou jeho budoucího zaměstnavatele, u nějž byly všechny náležitosti zařízeny (zaměstnavatel vytvořil pro Radka místo a byl srozuměn se skutečností, že má trestní

4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy

---

minulost). Takové direktivní řízení ho samozřejmě do velké míry obralo o jeho autonomii při rozhodování, kde si najde zaměstnání, ale zároveň sám Radek přemýšlel, že v situaci, v níž byl po propuštění, byla podobná míra direktivnosti spíše ku prospěchu, protože mu dala určitý cíl a perspektivu. Radek v tomto zaměstnání vydržel do doby, než se mu naskytla jiná, zajímavější pracovní příležitost (jednalo se o 90. léta, která byla, co se týče ekonomiky a zaměstnání, velmi živelným obdobím). Díky podpoře na začátku však získal určité sebevědomí a sociální kapitál, jenž mu pomohl nakonec přes vystřídání několika málo zaměstnání i role živnostníka získat prostřednictvím kamaráda zaměstnání, v němž byl v době rozhovoru již 27 let.

Ačkoliv je příběh Radka po propuštění z výkonu trestu hodně zhuštěný a zjednodušený, otevírá celou řadu témat a důvodů, proč mělo ostatních 12 informantů/tek se zaměstnáním problémy. V první řadě měl Radek oporu v rodině, která ho po propuštění podporovala a bez jejíž pomoci by měl situaci daleko složitější (a v některých ohledech možná i těžko řešitelnou). Rodina mu poskytla jak materiální (bydlení a subsistence), tak psychickou oporu. Obdobnou oporu naopak neměli někteří další dotázaní v našem vzorku (například Martin, Richard, Adam nebo David). V případě Martina byli oba rodiče již po smrti (po otcevi má Martin navíc dluhy, což mu jeho situaci ještě více ztížilo) a širší rodina ho zve pouze na oslavy a zvláštní příležitosti, jinak s ním kontakt příliš neudrzuje. Richard se svou rodinou také již příliš nevidá, protože podle jeho slov má jeho matka, která s ním i nadále zůstala v kontaktu, sama svých starostí dost a sestry se odstěhovaly na neznámé místo. V podobné situaci je i Adam, který je v kontaktu pouze s otcem. Jeho otec ale je nemocný a pobírá invalidní důchod a má sám obtíže vyjít s příjmem, takže jej podporovat nemůže. Se sourozenci kontakt prakticky vůbec neudrzuje. Ve specifické situaci se ocitl David, který měl rodiče cizí národnosti a ti ho v dětství dali do pěstounské rodiny. To pro něj bylo samo o sobě dost náročné, ale navíc se navzájem neměli rádi, takže jejich vzájemný vztah a interakce byly velmi složité. Po propuštění David zjistil, že byt, kde předtím bydlel, má nové zámky, jelikož jej během jeho pobytu ve výkonu trestu spravoval jeho otčím, který ho už do bytu nepustil. Ze dne na den se tak ocitl bez domova. Pro Davida to byl šok také proto, že po propuštění s takovou variantou vůbec nepočítal, a tak ani vůbec nevěděl, co má v nastalé situaci dělat.

U informantů/tek, které rodina podporovala, však také často nebylo soužití zrovna jednoduché. Podpora rodičů totiž byla často pouze občasná, například ve formě poskytnutí peněz v případech největší nutnosti nebo na zajištění mobility. To byl případ Ladislava, jenž měl velmi komplikovaný vztah s matkou, ale silné pouto k otci, takže otec mu vypomáhal penězi a občasně ho vozil do různých firem, aby se tam mohl zeptat na zaměstnání. Někteří informanti/tky vnímali pomoc jako přítěž pro svoje okolí a rodinu, což byl případ zejména Jakuba, který měl z prvního manželství velmi širokou rodinu, s níž se pravidelně stýkal, ale nechtěl je „využívat“, protože mu stačila psychická podpora, kterou mu dodávaly jeho děti. U Lucie, Filipa a Viktora vyvolávala pomoc nepříjemné pocity z jiného důvodu - chtěli být samostatní a žít život bez zasahování od dalších lidí -, takže Filip s Viktorem se raději vydali vlastní cestou i za cenu možné ztráty bydlení a Lucie plánovala, co nejdříve se „postavit na vlastní nohy“.

Podpora od blízkých osob je při hledání práce klíčová. Bez této podpory totiž je velmi těžké urovnat si ve svém životě všechny potřebné záležitosti, aby situace osoby byla „stabilizovaná“ a bylo možné vykonávat běžné aktivity, včetně nalezení a udržení adekvátního zaměstnání. To velmi názorně shrnul Filip, který v době rozhovoru bydlel převážně v azylovém domě (předtím bydlel v chatičce, kterou mu zapálili podle jeho slov „světský“, tedy lidé provozující cirkus):

Filip: „Já mám no jako [práci], sice načerno, ale to nejsou špatný peníze, ale ubytovnu... Protože jak mi zapálili, tak jsem byl bez bot a já měl jenom kraťasy a tričko, a teď to postupně všechno nakupuju, jo, hygienu, že jo. Už mam plnej baťoh, jo. Ale nemam to... tam [v azylovém domě] nemůžu nic nechat, tam si nemůžete nechat věci, to musíte všechno nosit sebou. To je problém. Všechno tahat sebou... to je šílený. V tý chatičce jsem to tam dal na zámeček, že jo. Než mi ukradli psa, tak tam byl pes, že jo.“

V podobném duchu se vyjádřil i Radek, který měl výhodu, že ho rodina podporovala po propuštění z výkonu trestu a on na druhou stranu pomoc přijal, jelikož to pro něj byla zásadní věc:

Radek: „Měl jsem kde bydlet... vlastně ty peníze, který už jsem neměl jakoby, který mi chyběly z vejplaty, tak vlastně dodávali oni za mě. A jako tak nějak... se snažili, abych holt nemyslel na to, odkad' jsem přišel.“

Výzkumník: „To byla teda zásadní pomoc pro vás?“

Radek: „Dá se říct, že jo.“

Martin následně vyloženě hledal zaměstnání spojené s ubytováním, protože spal venku na ulici (odpovídá na otázku, jestli uvažuje o stálejším zaměstnání):

Martin: „Když budu mít nějaký zázemí... Ale nemůžu chodit teď z ulice. Vemte si to, že teďka spím normálně... to není ani stan. Mam tam stříšku jakoby a pod sebou kartony a deku. Nic moc. [...] A beru všechno s ubytováním, mně je to jedno, co budu dělat.“

Pro rozhovory bylo přitom příznačná skutečnost, kterou zmiňuje Martin, a sice spojování zaměstnání s ubytováním. Takovou formu zaměstnání poskytují personální agentury, které navazují zaměstnání na místo v ubytovnách. Nicméně zaměstnání přes personální agentury se vyznačuje velmi velkou mírou prekarizace, tedy nejistotou způsobenou možností nahrazení dalším člověkem, jelikož zaměstnavatelé a agentury často zaměstnance střídají, špatnými pracovními podmínkami a také malými odměnami. Bydlení napojené na takto nejisté zaměstnání je proto velkým rizikem, které může mít za následek ztrátu bydlení. Takovou situaci zažil například Viktor, jenž přišel o zaměstnání zprostředkované agenturou, jelikož firma, u níž pracoval, zkrachovala a s jejím krachem přišel i o místo na ubytovně, kde do té doby bydlel. Ještě horší zkušenost měl Richard, kterému se stalo, že onemocněl a byl nemocný delší dobu, načež ho zaměstnavatel propustil, s čímž zanikl i jeho nárok na místo v ubytovně a Richard tak ztratil ze dne na den bydlení. Současně s popsáním vlastní situace Richard poukázal i na to, že z nastalé situace v podstatě není východisko a není v možnostech jedince, se v takové situaci vyhnout ztrátě bydlení:

Richard: „Nejhorší to je teď s bydlením, to je fakt, že jste stále závislej na tý agentuře... že vlastně nemůžete jít na sociálku s tím, že byste si tam někde vydělal, aby vám sociálka hradila ubytovnu, že si tam budete vydělávat. To nejde. [...] Tam by stačila jednoduchá věc - kdyby vám aspoň proplatili ubytování a nechali vás něco vydělat, dejme tomu

4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy

---

nějakých 5 000, tak je to úplně něco jinýho. Jenže voni třeba proplatí ubytování a pak zjistí, že máte příjem, dejme tomu, i to minimum, a jste zase více méně v háji. Už máte příjem, už to nesplňujete, ty určitý podmínky, co oni maj, bejt bez příjmů a tak dále [...] Takový trošku nelogický... ale tak to je."

Je rovněž nutné zdůraznit, že ubytovna má sloužit jako dočasné ubytování pro lidi, kteří se ocitnou v momentální bytové nouzi. Bydlení na ubytovně má tedy sloužit jako určitý odrazový můstek k získání regulérního bydlení. Nicméně pro lidi, jejichž sociální situace je špatná, se bydlení na ubytovně stává dlouhodobým nebo dokonce stálým bydlením, což je problematické i z hlediska zákona, jelikož provozovatelé ubytoven nemusí splňovat podmínky pro trvalé bydlení.⁵ K ubytovně jako stálému ubytování směřoval Filip:

Filip: „Ted' se snažím našetřit, že jo, a jít na normální ubytovnu, protože tam [v azylovém domě] si musíte všechno hlídat jako... doklady, peníze, telefon..."

Filip akcentoval i velmi častá úskalí spojená s cílem našetřit peníze na adekvátní bydlení, a sice skutečnost, že velké procento lidí nemá po propuštění například běžnou věc, jakou je bankovní účet. Veškeré finance tak musí někde uschovat nebo je brát s sebou a hlídat, aby je někdo neukradl, což je velmi problematické a výrazně to ztěžuje celý proces. Zároveň jsou ubytovny pro některé (propuštěné) osoby zcela nevhodné. To ilustruje například situace Adama, který se v současnosti léčí ze závislosti na alkoholu a pro nějž je ubytovna velmi nevhodným prostředím, z něhož měl sám strach s ohledem na možnost podněcování jeho závislosti.

Provázanost bydlení a zaměstnání (nutnost nejdříve získat zázemí) pak potvrzují případy Lucie a Marka. Lucie byla v době rozhovoru teprve krátce propuštěna z výkonu trestu, takže zaměstnání stále hledala, nicméně z jejího příběhu byla patrná velká výhoda, kterou měla, a sice záruka stálého bydlení poskytovaného její matkou. Byť se Lucie necítila u své matky dobře, získala určitou jistotu a zázemí a mohla se soustředit na hledání vhodného zaměstnání. Podobnou výhodu měl i Marek, který v době rozhovoru také nebyl dlouho po výkonu trestu a také hledal zaměstnání. V jeho případě ho k sobě do bytu vzala jeho přítelkyně, čímž mu odpadla starost zařizování a hledání bydlení a mohl se opět plně soustředit na hledání vhodného zaměstnání.

Velmi významným faktorem, jenž negativně ovlivňoval možnost nalezení zaměstnání, byl trestní rejstřík, respektive skutečnost, že v něm byly záznamy týkající se minulých výkonů trestů. 11 informantů/tek akcentovalo, že předkládání trestního rejstříku pro ně představovalo velký problém, neboť tento dokument reprezentoval jakýsi cejch z minulosti a odkrýval trestní minulost, kterou by většina informantů/tek nejraději vymazala a nikomu nesdělovala (o to více zaměstnavateli, u něž se uchází o zaměstnání). Všichni z uvedených informantů/tek se setkali se situací, kdy je nepřijali do daného zaměstnání kvůli jejich trestní minulosti. Na vině byly zřejmě obavy z budoucího páchaní trestné činnosti, špatného chování na pracovišti, nespolehlivost nebo očekávané konflikty s dalšími spolupracovníky. Přesné důvody se však informant/

---

⁵ To má mimo horších ubytovacích podmínek za následek i skutečnost, že provozovatelé uzavírají s nájemníky smlouvy o ubytování, nikoli nájemní smlouvy, na základě nichž je mohou kdykoliv vykázat z ubytovny bez regulérního důvodu nebo náhrady.

tky nikdy nedozvěděli, neboť jim to zástupci zaměstnavatelů často neřekli otevřeně. Pohovor nebo nábor zpravidla probíhal bez problémů, dokud se zaměstnavatel nebo jeho zástupce nedozvěděli, že daný informant/ka má určitý záznam v rejstříku, což vyústilo v ukončení rozhovoru s tím, že se v případě zájmu ozvou. Tuto situaci líčila v různých variacích řada informantů/tek:

Viktor: „Voni mysleli, že bych tam dělal problémy a takový... ale... ale já jsem jim to jako vysvětloval: Prosim vás, co bylo v minulosti, není dnes, já jsem úplně změněnej člověk. [...] A furt si jako vyměšlej, že je plno nebo neberou nebo že ještě propouštěj. Prostě, to si člověk nevybere, no.“

Marek: „Ted' jsem byl jako ve sklárně minulej tejden... Ten [vedoucí provozu] mi řekl, že mě provede provozem, tak říkám "perfektní", a když se mě ptal, proč jsem skončil v tom [firma], tak jsem mu řekl, jako že jsem byl odsouzenej a že mě pustili a ted' právě že scháním práci, tak najednou mi řekl: No, tak my se vám ozveme ve středu. A mám tam kamaráda, kterej tam shodou okolností dělá a ví vo tom, že ted' tam zámečníci nejsou, i dneska tam nejsou, jo. A prostě, řekl mi: Asi ne. Já jsem mu [vedoucímu provozu] to řekl na rovinu: Řekněte mi to rovnou, jsme lidi, nejsem žádnej masovej vrah nebo něco, jsem normální člověk. Řekněte mi rovnou. Buď mi vezmete, nebo ne, ať si scháním něco jinýho. My se vám – prej – ve středu ozvem. No, tak jsem říkal: To je jasný.“

Lucie: „Všude chtějí buď rejstřík... Včera jsem byla na benzince a tam mi řekl, že mě vezme, pak že se mi ozve... takže to už jsem taky vzdala. Takže nic.“

Výzkumník: „Hodně narážíte s tím rejstříkem...“

Lucie: „Hmm, to je asi největší kámen úrazu.“

Pro některé informanty bylo odmítání na základě trestního rejstříku již takovým traumatem, že se raději ani nehlásili na pozice, kde bylo nutné předkládat trestní rejstřík. To byl případ Ladislava, který měl problémy i s napsáním životopisu, jelikož tam nechtěl uvést svoji trestní minulost, za níž se styděl, a Adama, který na odpovídání osobám, které chtějí vidět výpis z trestního rejstříku, podle svých slov rezignoval. Ostatně Adam následně popsal svoji zkušenost, která ho velmi demotivovala:

Adam: „Mně se třeba povedlo nastoupit do [krajské nemocnice] na pozici sanitář na urologický oddělení, kdy jsem přímo mluvil s vrchní sestrou a ta mi řekla: Dobře, mám tady vaší trestní minulost, koukám, že to není žádná zlodějina, žádná loupež, krádež atd., že to jsou opravdu prkotiny, typu řidičáky a toleto, takže tam nevidím důvod, proč bysme vás nemohli zaměstnat. Vydržel jsem tam cca čtyři měsíce a zavolala si mě vrchní sestra a řekla: Heleďte se, bohužel, neprošlo to vejš. Nashledanou na hodinu.“

Informanti/tky se také velmi často podivovali, že se nerozlišuje mezi jednotlivými skutky, za něž byli odsouzeni k odnětí svobody, kdy byli častěji chápavější

4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy

---

ke skutečnosti, že zaměstnavatelé jsou velmi zdrženliví zaměstnat někoho, kdo má za sebou výkon trestu za majetkovou trestnou činnost, ale na druhou stranu nechápali, že na řadu pozic, které nejsou zcela atraktivní, zaměstnavatelé vyžadují čistý trestní rejstřík:

Martin: „Rozumím tomu, že když dělám v bezpečnostní agentuře v obchodě nebo někde a něco jsem někdy udělal, dobře... Ale popelář... i zametač... i zametač musí mít trestní rejstřík čistej? Jako že bych sebral někomu nějaký vajgly? Na dělnický práce... Todle není fér ale. Voni vám nedaj šanci, když vás pustěj potom. Já jsem měl hodně velkej problém, teď už tak nějak... sem tam brigádička... jako mám...“

Někteří informanti/tky si proto vytvořili určité strategie, jak alespoň zmírnit následky trestního rejstříku. Jednu takovou strategii popsal Jakub, který si zprvu myslel, že trestní rejstřík nebude až takový problém vzhledem k pozicím, na něž se hlásil (vesměs dělnické pozice), typu trestného činu, který má v rejstříku, nicméně zjistil, že to problém je. Začal proto praktikovat strategii, jak zůstat v zaměstnání alespoň nějakou dobu (přinejmenším do první zálohy či výplaty), kdy zaměstnavateli řekne, že jeho výpis je příliš drahý a že na něj nemá peníze, proto mu ho může poskytnout až po první záloze nebo výplatě. Někteří zaměstnavatelé na tuto dohodu občas přistoupí a dotyčnému se podaří v zaměstnání vydržet do chvíle, kdy zaměstnavatel začne být neodbytný a výpis striktně vyžadovat. V takovém případě podle situace buď výpis vyhotoví a předá (tuto variantu volí, pokud má pocit, že je vedoucí shovívavý a mohl by mít pochopení), nebo výpis nevyhotoví, protože nechce plýtvat vydělanými penězi, a odejde. Další strategii nastínil David, který zase vymyslel, že může jednoduše prázdné období v životopise, během něžž byl ve vězení, zaplnit zaměstnáními, která ve vězení vykonával, a jako zaměstnavatele dát Vězeňskou službu v akronymu, tedy VSČR. Říkal, že pouze v jednom případě se ho personalistka zeptala, co za firmu se skrývá pod uvedeným akronymem. Nicméně pro většinu informantů/tek bylo předložení rejstříku spíše frustrující a neřešitelnou bariérou, s níž si neuměli poradit. Je také důležité zmínit, že pro informanty/tky byl trestní rejstřík také určitým symbolem, jenž jejich okolí odhaloval minulost, kterou by nejradši vymazali ze svého života a zároveň tuto minulost připomínal i jim. Trestní rejstřík tak vlastně byl neustále přítomným zhmotněním minulosti a zároveň cejchem.

Vedle trestního rejstříku jsou dalším velkým problémem dluhy a exekuce, které mělo 8 informantů/tek. Dluhy a exekuce v podstatě znemožňovaly vykonávání legálního zaměstnání na stálou smlouvu, jelikož to pro dotyčné lidi byla velmi nevýhodná varianta, jak vydělat peníze:

Martin: „Práci si seženu, ale mám exekuci, takže hlavní pracovní poměr nehledám. Hledám prostě ty brigády nebo dohodu nějakou. To jako normálně upřímně. Na jaře, březen, duben, jsem dva měsíce dělal v jedný fabrice, dobrý peníze, 26 tisíc, a druhej měsíc mi přišlo 6 800... Nezlobte se na mě... 4 500 ubytovna a zbyde vám 1 300 a co? To vám nestačí. Kouřím, chci si zajít někam třeba i na pivo, já vám to řeknu na rovinu. S 13 stovkama opravdu ne, na měsíc.“

Jak navíc Martin naznačuje, exekuce zamezily i nalezení regulérního komerčního bydlení, na něž jednoduše nemají dotyční lidé peníze, a konzervovaly pozici lidí v exekuci, kteří byli odkázáni na zcela nevyhovující bydlení na ubytovnách a

prekarizované zaměstnání zprostředkované přes personální agentury. Tato pozice a situace pak není výhodná pro žádnou stranu - propuštěné osoby jsou nuceny žít na hranici chudoby a v každodenní nejistotě a věřitelé jenom obtížně dostávají svoje peníze zpět, jelikož se dlužníci vyhýbají legálnímu hlavnímu pracovnímu poměru nebo se vlivem prekarizace jednoduše dostávají do velmi složité situace, v níž mohou dluh splácet jen velmi obtížně. Určitým východiskem je absolvování insolvence, nicméně Martin popisoval zkušenost s jedním ze svých kamarádů, který se rozhodl insolveni absolvovat a uzavřel dohodu se subjektem, jenž ovšem nebyl certifikovaný. Ukázalo se, že se jedná o firmu, která pouze chtěla jinými prostředky další lidi dostat do stavu tzv. trvale udržitelného dluhu, tedy jinými slovy dluhové pasti, jelikož smlouva, kterou s ní uzavřel, byla stejně nevýhodná jako jím uzavřené předešlé komerční půjčky. Zmíněnému kamarádovi se nějakou dobu podařilo platit vytyčenou částku v rámci insolvence, nicméně pak přišel o práci a částku nemohl platit, čímž porušil smlouvu a veškeré peníze, které v rámci insolvence zaplatil, propadly, takže mu zůstal původní dluh a ještě se navýšil o částku, kterou se zavázal splatit v rámci insolvence. Tato situace se samozřejmě dá řešit opatrností při vybírání subjektu, který dotyčnému člověku asistuje při insolvenci, nicméně málokdo je informován o skutečnosti, že existuje certifikát kvalitativně odlišující různé subjekty poskytující insolveni. Podobné negativní případy pak přispívají k diskreditaci insolvence jako nástroje pro řešení dluhů a exekucí.

Pro některé informanty bylo bariérou, která přispívala ke složitému hledání zaměstnání, jejich horší zdravotní stav, jenž limitoval možnosti zaměstnání, která mohou vykonávat. To se týkalo zejména Patrika, Daniela a Jakuba, kteří v době rozhovoru měli nebo prodělali vážné zdravotní peripetie.

Patrik měl problémy s bérčovými vředy, které se mu dělaly na dolních končetinách, takže nemohl vykonávat žádné zaměstnání, kde bylo nutné chodit nebo delší dobu stát, což mu znemožnilo vykonávat prakticky všechny pozice, které v minulosti vykonával a měl s nimi zkušenosti. Nicméně Patrik měl štěstí, že mu schválili alespoň částečný invalidní důchod, který mu částečně pokryl životní náklady (sám ovšem říkal, že by zaměstnání potřeboval, protože z důchodu má každý měsíc problémy vyžít).

Danielovy zdravotní potíže byly důsledkem několika prodělaných srdečních příhod. Má voperovaný kardiostimulátor, který by sice měl zamezovat dalším infarktům, ale Daniel již má trvalé následky, které mu znemožňují vykonávat jakoukoliv fyzicky náročnější práci, neboť se velmi rychle unaví a nemůže v práci pokračovat. Daniel měl v době realizace rozhovoru zažádáno o invalidní důchod a čekal, jak žádost dopadne, přičemž doufal, že mu bude přiznán, aby si mohl zaplatit ubytovnu a dostal se z azylového domu, kde v tu dobu přebýval.

U Jakuba byly zdravotní problémy - prodělaná rakovina plic - zřejmě spojeny přímo s výkonem trestu, jelikož dlouhá léta dělal ve vězení nejdříve brusiče skla a následně skleněné odlitky ve velkém žáru u pece. Od lékaře dostal doporučení, aby celou věc zkusil řešit soudní cestou a vysoudit náhradu za zdravotní následky zaměstnání ve vězení, která si nemohl sám vybrat, takže nemohl ovlivnit ani následky, které bude výkon těchto zaměstnání následně mít. Jakub však celou věc neřešil, protože se nechtěl pouštět do soudního procesu, který by měl podle něj nejistý výsledek.

Všechny charakterizované faktory následně skoro všechny informanty/ky nutily mít jako formu obživy brigády a nestálá zaměstnání (zejména na dohodu o provedení práce nebo dohodu o provedení činnosti), případně „brigády“, tedy občasná zaměstnání na černo:

4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy

---

Patrik „Ted’ už akorát brigádně jako něco... Ted’ se člověk musí bát, aby mu to zaplatili nebo nezaplatili... Bez smlouvy, bez ničeho.“

Patrik však přiznal, že i za práci na černo je velmi rád, jelikož je to v současnosti jediný způsob, jak si může přivydělat, navíc v jeho případě to není zase až takové riziko, jelikož si přivydělává u kamaráda, což mu poskytuje o něco větší záruky, že peníze nakonec dostane. Někteří zaměstnavatelé navíc špatné sociální situace propuštěných osob využívají a pod vidinou ušetření nákladů nabízejí pracovní příležitosti, aniž by formálně vyžadovali výpis trestního rejstříku nebo reprodukovali další zmiňované bariéry. Propuštěné osoby jsou pak rády, že jim někdo zaměstnání nabídne a nekouká se na jejich trestní minulost, jenže to s sebou nese zmiňovaná úskalí spojená s nevyplacením odměny za odvedenou práci, což zažili například Jakub a Adam:

Jakub: „Jak říkám, naposled jako "na černo", jak se říká, bez jakýhokoliv papíru, bez ničeho, nějaký to vyplácení po tejdnu, cash, to byl určitě [výkopové práce], tam jsem se moc spálil, hrozně moc, tam mi dodneška ty dva údajní, no, byli to společníci, ale každej mi měl dát něco, tak mi dlužej dodneška hrozně moc peněz, a to mě spálilo, to mě zklamalo, takže čistě přes agenturu. Mam nějakej papír v ruce.“

Adam: „Zaměstnání sehnat lze, ale nikoli na smlouvu. Takže vono práce je dost, ale smlouva žádná.“

Výzkumník: „Takže vám třeba jakoby nabízejí brigádu na černo, když to takhle...“

Adam: „Přesně tak, lidově řečeno prostě "na černo", kdy vlastně člověk nikdy nemá jistotu, že ty peníze dostane, což se mi stalo milionkrát v životě.“

Jakub měl ovšem tu výhodu, že nemá exekuce a mohl si dovolit legální zaměstnání na smlouvu. Ve zcela odlišné situaci byl naopak Adam, který ale hledal alespoň legální brigády, aby dostal odměnu za provedenou práci. Velmi příznačná však byla skutečnost, že většina informantů/tek buď měla nestálé zaměstnání přes personální agenturu (důvodem bylo již zmiňované napojení na bydlení, které by si informanti/tky nebyli jinak schopni zajistit), nebo cílila na tento typ zaměstnání. Výjimkou byl již zmiňovaný Radek, který v době rozhovoru dlouhé roky působil na hlavní pracovní poměr v jedné stavební firmě, a také Richard, jenž měl v plánu vrátit se do zaměstnání, které vykonával před výkonem trestu a kde byl na hlavní pracovní poměr. Spolu s tím plánoval pronajmutí bytu, v němž předtím také bydlel, kde se mu líbilo a cítil zároveň určitou jistotu, neboť byt vlastní jeho kamarád.

K brigádám často informanty/tky nutila i skutečnost, že jejich dosavadní získané vzdělání, schopnosti a pracovní zkušenosti jim příliš nepomáhaly získat zaměstnání:

Martin: „Většina... většina těch firem chtějí životopis, tak jim to napíšete, no. A pak tam uviděj tři roky pauzu: A to jste dělal co? Když mu řeknete: Byl jsem na pracáku, a lžete, myslíte, že ho to zajímá? Anebo mu řeknete: No, tak jsem seděl, no. Aha, tak my se vám vozvem. A nic. Ne, je to problém, tohleto.“

Martin přitom měl velmi bohaté zkušenosti se zaměstnáními - 11 let pracoval jako kuchař, číšník a barman, 4,5 roku jako profesionální voják a občasně pracoval i na manuálních a dělnických pozicích. Podobně na tom byl i Patrik, který byl vyučeným zedníkem a dlouho tuto práci i vykonával, ale musel skončit kvůli zdravotním důvodům, takže šel dělat psovoda k bezpečnostní agentuře. Ladislav byl vyučeným zahradníkem a měl několikaleté zkušenosti s tímto zaměstnáním. Marek měl velmi bohaté zaměstnanecké zkušenosti - 15 let měl praxi jako zámečník, 15 let podnikal a měl zkušenosti i se zaměstnáním v zemědělství. Jakub byl vyučeným automechanikem a měl velmi bohaté zkušenosti s řízením motorových vozidel různého druhu (jezdil s kamionem, dodávkami i popelářským autem). Richard je vyučeným cukrářem, přičemž tuto pozici i nějakou dobu dělal, ale měl zkušenosti i s různými dělnickými pozicemi, kdy na jedné z nich vydržel delší dobu (5 let). Filip pracoval delší dobu na pile a také v bezpečnostní agentuře, přičemž podle jeho slov ho ovšem nejvíce bavila práce v zemědělství, kde musel skončit, protože firma zkrachovala. David měl několikaleté zkušenosti s různými manuálními pracemi a podnikáním a zaměstnavatělem mohl nabídnout instalatérský výuční list, svářečský průkaz i řidičský průkaz (a to i na dodávky do 3 500 kg). Někteří informanti/tky však také přiznali, že svoje zkušenosti sami vnímají jako neužitečné nebo neatraktivní pro potenciální zaměstnavatele. Například Adam je také vyučeným zedníkem, ale podle svých slov by se k této profesi v současnosti těžko vracel, neboť ji už dlouhou dobu nevykonával a nezná současné postupy a technologie, takže by mu trvalo delší dobu, než by si všechno zase zažil. Zároveň měl také bohaté zkušenosti s řízením motorových vozidel, nicméně i tyto zkušenosti nemohl využít, jelikož přišel o řidičský průkaz - nejdříve v důsledku svých problémů s alkoholem a následně kvůli zdravotním problémům. Lucie sama říkala, že před nástupem do výkonu trestu příliš zkušeností se zaměstnáním nemá - pracovala převážně jako prodavačka, ale na žádné pozici moc dlouhou vydržela a pozice často střídala. Ať už informanti/tky měli menší nebo větší zkušenosti, pouze Richard měl pocit, že by mu mohly jeho zkušenosti pomoci s nalezením stálejšího zaměstnání, ostatní to nevnímali jako významný faktor.

V tomto ohledu informantům/tkám příliš nepomáhala ani zaměstnání, která vykonávali ve vězení, byť se v některých případech jednalo o velmi bohaté zkušenosti s nejrůznějšími pozicemi. Viktor například pracoval v kamenolomu, vyráběl airbagy do aut, zářivky a potom také sestavoval lustry; Jakub brousil sklo a dělal ze skla praktické i umělecké výrobky a později tvaroval sklo při vysokých teplotách; Daniel nejdříve dělal horníka a později kontrolora kvality výrobků, které vyráběli spoluvězni. Problémem však byla praktická nemožnost vykázat tato zaměstnání v životopise, jelikož by to automaticky znamenalo poukázání na trestní minulost, což bylo, jak jsme akcentovali v předešlých odstavcích, problematické jak pro propuštěné osoby, tak potenciální zaměstnavatele. Určitou variantou mohla být strategie Davida doplnit vykonávaná zaměstnání do životopisu a jako zaměstnavatele uvést Vězeňskou službu v akronymu, ale ani tato strategie nebyla příliš úspěšná a David s ní úspěchy příliš neskřízel. Další otázkou, která je však velmi individualizovaná, je, jak případní zaměstnavatelé pracovní zkušenosti z vězení vnímají - zda jsou to pro ně relevantní faktory, jež hodnotí jako přínos, nebo pro ně nemají příliš velký význam.

Informanti/tky velmi často hledali alespoň brigádu nebo jiné nestálé zaměstnání skrze své sociální sítě a přes oslovení člověka, kterého znali, zda neví o nějakém zaměstnání nebo přímo nemůže zaměstnání poskytnout. To byl například případ Viktora, Adama, Jakuba, Marka, Lucie a také Radka. Využití této možnosti je celkem logické, neboť informanti/tky předpokládali, že jejich kamarádi, kamarádky a známí, případně příbuzní a rodinní příslušníci, budou mít větší míru empatie a zároveň budou mediovat kontakt mezi nimi a danou firmou či jiným subjektem, čímž se případně

4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy

---

vyhnu komplikacím a nepříjemným situacím při pohovorech nebo jiných formách náboru. To byl i předpoklad Marka:

Marek: „Hlavně, že mě votravovali furt: Přijedete, přijedete stoprocentně. Říkám: Přijedu, nebojte se, co bych nepřijel. No. Já ho dokonce možná i znám podle vidění, na mě koukal a... Jo, že potřebujou nutně zámečníky, tohle... No... Tak dobře, no, tak jsem mu to řekl a... bylo vymleto, no. My se vám ve středu vozvem“. Ve středu mi přišla smska, že jsem neprošel prvním kolem. A ve středu mi volá kamarád, že tam scháněj zámečníka... Protože von [vedoucí provozu] mi řekl, že tam ještě jsou nějaký po mně další, ne. Ale já jsem věděl, že tam žádnéj není. Já jsem to věděl na sto procent. No, a [kamarád] mi volá a říká: Hele, vůbec tam žádnéj není, jsou to prostě hajzlové. A já říkam: Dobrý, no. A ještě ten člověk, co by mě tam vlastně dotah, by ještě dostal za mě odměnu 20 tisíc jako. Proto jsem mu to přál, ať si tu dvacku nechá, já jí nechci, ať si jí nechá, ať si to koupí, co chce, ale ať to hlavně dostane. Tak tam ještě chodil, jo, ptal se: Hele, von je dobrej, von není žádnéj parchant, jo, tohle, prostě umí dělat, jo. Jo, to potřebujem, takový lidi potřebujem. A bum, bylo to, no.“

Markovi ovšem tento předpoklad nevyšel, respektive mediace ze strany jeho kamaráda nevyšla. Podobnou zkušenost měla i Lucie, která výše akcentovala svoje problémy s rejstříkem, když byla shánět zaměstnání na benzinové pumpě. Tuto možnost jí domluvila její kamarádka, která jí doporučila, aby k vedoucí byla maximálně otevřená a upřímná, což Lucie udělala, ale zpětně říkala, že z toho neměla příliš dobrý pocit a že jí přílišná upřímnost spíše možná uškodila. V rozhovorech se nicméně objevil i případ Viktora, jenž potkal kamaráda, který mu nabídl zaměstnání spojené s ubytovnou, a on v době rozhovoru měl do tohoto zaměstnání podle svých slov nastupovat.

Vedle snahy získat zaměstnání přes kamaráda, kamarádku nebo známého člověka bylo sedm informantů/tek zaregistrováno na úřadu práce v naději, že jim zprostředkuje adekvátní zaměstnání. Nicméně ani jeden nevedl, že by přes úřad práce zaměstnání získal, přičemž důvodem byla kombinace různých vlivů. U Patrika byl důvodem převážně jeho zdravotní stav (kvůli bércovým vředům na nohou měl od doktora zakázaná zaměstnání, kde se příliš stojí nebo chodí), který ho limitoval k zaměstnání v kanceláři, na které nicméně neměl kvalifikaci (neuměl například moc pracovat na počítači). Marek zase akcentoval, že úřad práce mu sice zaměstnání nabízel, ale jednalo se o pozice, na něž podle svých slov neměl kvalifikaci - jednalo se například o autoklempíře, na něhož si jako zámečník netroufнул. Podobnou zkušenost měl i David, který si navíc stěžoval na chování personálu na úřadu práce, jenž s ním podle něj nejednal slušně a férově a nabízel mu samé „špinavé práce“ (David jako příklad uvedl těžké a fyzicky náročné pomocné práce na pile, kde vydržel jenom pár dní a pak musel odejít). U Jakuba byl problémem trestní rejstřík, kde měl uvedeny těžké tresty, které většinu potenciálních zaměstnavatelů zřejmě odrazovaly, a říkal, že mu na úřadu práce také vyčítali, že má málo pracovních zkušeností (to byla formálně pravda, jelikož Jakubovy bohaté pracovní zkušenosti byly nasbírány zejména skrze zaměstnání bez smlouvy, které nemohl uvést). Adam uvedl, že nějaké nabídky má, ale většinou se spíše jedná o krátkodobá zaměstnání (úklid veřejného prostoru apod.), která neřeší jeho složitou situaci.

Informanti/tky také zkoušeli hledat zaměstnání přes inzeráty na vlastní pěst, což mělo jedno praktické úskalí - momentální nedostatek financí na cestování k potenciálním zaměstnavatelům. To byl například případ Ladislava a Adama. Ladislavovi alespoň občasně vypomohl jeho otec, který ho na pohovor nebo nábor občasně zavezl autem, ale Adamovi neměl kdo pomoci, přičemž celá situace pro něj byla o to víc demotivující v případech, kdy dal peníze na cestovné a za zaměstnavatelem přicestoval jenom proto, aby se dozvěděl, že ho nezaměstná, jelikož má trestní minulost. Druhým úskalím byla skutečnost, že většina inzerátů je spojena s aktivitou personálních agentur, o nichž již byla řeč, takže se jedná o velmi prekarizovaná místa, která příliš nepomáhají zlepšit situaci propuštěných osob, což dobře vystihl Richard:

Richard: „Tam [přes personální agenturu] není takovej problém sehnat ubytovnu... To jako dneska ji seženete přes nějakou brigádu a je to fajn, ale nikdo vám nezaručí, že tu brigádu budete mít stálou, budete mít pravidelnou. To znamená, abyste pokryl veškerý náklady - ubytovnu, jídlo, já nevím, oblečení, takovýhle ty základní věci. To je sice hezký, že můžete sehnat tuhle, já nevím, brigádu i s ubytovnou, když vám pak za tejdén nebo za 14 dní řeknou, že bohužel není práce. No, a jste tam, kde jste byl.“

Většina informantů/tek následně neměla přemrštěné nároky na zaměstnání a odměnu za odvedenou práci. Příkladem může být Martin, který deklaroval, že bude klidně zametat ulice nebo dělat popeláře, tedy pozice, které neoplývají přílišnou společenskou prestiží. Někteří měli určité preference, například Adam chtěl vykonávat zaměstnání někde venku a naopak se vyhnout halovým firemním provozům, Filip by zase preferoval zaměstnání v zemědělství a David říkal, že by se rád vrátil k podnikání. Nicméně většina informantů/tek následně usoudila, že jsou jejich plány a požadavky v jejich současné pozici jenom těžko naplnitelné, a deklarovala, že by samozřejmě pracovala na jakékoliv pozici, která by jim zajistila udržitelnou subsistenci. Příkladem střízlivého pohledu na věc může být přístup Marka, který udělal dobrý dojem ve sklárně na potenciálního zaměstnavatele, když se s platovými podmínkami držel při zemi a řekl si menší měsíční plat, než jeho potenciální budoucí zaměstnavatel očekával. Ani to mu však nepomohlo, když se vedoucí dozvěděl o trestní minulosti.

Většina informantů/tek pak uvedla, že nikdy neměla po výkonu trestu problémy v zaměstnání kvůli své trestní minulosti, ačkoliv například Adam s touto eventualitou i sám počítal a byl připraven, že na něj budou ostatní spolupracovníci koukat s despektem a opatrně, když po propuštění nastupoval do zaměstnání. U některých informantů/tek to bylo zřejmě způsobené malými tresty za méně závažné důvody, za něž byli odsouzeni k výkonu trestu, což byl případ například Richarda. Ale i Jakub, který ve vězení strávil celkem skoro 20 let za dva závažné trestné činy, říkal, že v zaměstnání neměl prakticky žádné problémy s ostatními spolupracovníky. Jedinou výjimkou byla situace, kdy ho jednou chtěli zbít dva spolupracovníci, kteří se dozvěděli o jeho minulosti a chtěli si podle něj zvýšit svoje sebevědomí. Jediným informantem, který akcentoval negativní zkušenosti se spolupracovníky, byl Martin, který uvedl, že se k němu někteří lidé, s nimiž přímo pracuje, občas dívají s nedůvěrou a vedoucí, jenž mu zadává práci, s ním jedná hůře a využívá jeho slabší pozice v kolektivu, což se projevuje zejména tím, že musí vykonávat více práce než ostatní.

4.2 Problémy s bydlením

Jak už bylo řečeno v minulé kapitole, bydlení je základním předpokladem nalezení stálého zaměstnání, nicméně je také samozřejmě předpokladem k žití běžného osobního a společenského života. Typickou ilustraci významu bydlení v tomto směru nabízí příklad Davida, který po propuštění musel řešit svoji bytovou situaci, neboť mu jeho otcím, který mu spravoval byt mezitím, co byl ve vězení, zamezil přístup do bytu. Podle svých slov na tuto situaci nebyl vůbec připraven a počítal s tím, že se bude mít po propuštění kam vrátit. Největším problémem podle něj bylo, že neměl prostor, kde by si mohl odpočinout od velkého množství problémů a úkolů, které se na něj po propuštění postupně začaly vršit. Všechny náležitosti tak musel řešit ve velkém stresu a neodpočatý, což zvyšovalo možnost, že si přidělá další problémy. Měl ve své situaci určité štěstí, protože se mu podařilo svoji bytovou situaci vyřešit přes charitní organizaci, která mu po propuštění poskytla k bydlení malou garsoniéro. Toto řešení bylo ovšem pouze dočasné, protože se z ní musel po roce odstěhovat a uvolnit místo jinému člověku v problematické životní situaci. Od té doby má pouze dočasná bydlení, která mu ztěžují běžné fungování a do velké míry jej i demotivují a ubírají mu vůli řešit další dílčí věci ve svém životě, tedy mimo jiné i zaměstnání. Tuto demotivaci následně názorně demonstruje Daniel:

Daniel: „Člověk takhle... jak si život zařídí, takovej ho má. A všude - jak je to v base, tak venku. Jenže v base to jde, ale venku to nejde. Je to obráceně. Dřív to nešlo v base, šlo to venku. Dneska je to obráceně - v base to jde, ale venku to nejde.“

Problémy při snaze o zajištění adekvátního bydlení pak zasahují i do osobního a rodinného života, což byl případ Patrika, který s manželkou musel bydlet po různých ubytovnách a azylových domech, ale jejich možnosti výběru byly limitované skutečností, že některá tato zařízení nedovolují párům bydlet spolu, neboť mají genderově oddělené sekce pro ubytování.

Informanti/tky přitom často přišli o stálé bydlení vlivem výkonu trestu. O Davidovi již byla řeč, přičemž podobný příběh zažil i Martin:

Výzkumník: „A jste o ten byt přišel vlivem toho pobytu přišel?“

Martin: „Ano... ano... ano... Přišel jsem kvůli tomu... No, bratrance jsem tam přihlásil, von si udělal během mého trestu rodinu...“

Výzkumník: „A už jste se nemohl kam vrátit...“

Martin: „Zase druhá strana, je pravda, že bych musel platit ten podnájem... ne, to nebyl podnájem, no, jako nájem, byl to můj byt po babičce. Ale byly to 3 500 a když jsem neměl práci ve výkonu trestu, tak se to nedalo platit, takže jsem potřeboval někoho, aby to platil. Takže jsem se vrátil: "Máš smůlu." Nebudu lhát, nějaký peníze mi dal, ale málo... jenom abych měl na start. [...] Takhle, já vam to řeknu upřímně, kdyby neměl rodinu, tak bych to řešil jinak - silou. Ale jelikož prostě měl děti dvě... a manželku. To bych si nedovolil.“

Stejně jako pro Davida, i pro Martina to byla po propuštění situace, s níž nepočítal a se kterou se musel vypořádat a která mu ještě ztížila jeho situaci po

propuštění. Z dlouhodobého hlediska navíc přišel o velmi dostupné bydlení, které by mohl platit i s relativně malým příjmem. Výkon trestu měl za následek ztrátu bydlení i pro Lucii, která se před výkonem potýkala s drogovou závislostí a bydlela s přítelem, jenž byl ovšem také drogově závislý, a oba nastupovali trest přibližně ve stejnou dobu, takže o bydlení přišli, jelikož ani jeden nemohl náklady spojené s bydlením ve vězení platit. Richard zase akcentoval ztrátu bydlení na ubytovně kvůli banální věci, jako je nemoc:

Richard: „O bydlení vlastně teď v poslední době jenom kvůli tomu vlastně, že jsem omarodil. Dělal jsem pro agenturu a měl jsem vod nich vlastně ubytovnu... No a klasicky, no, přijdete nebo začnete marodit a prostě šéf mi nechtěl proplácet... nebo takhle nechtěl počkat 14 dní, co bych marodil, že by mi zaplatil ubytovnu. To se mu prostě nelíbilo. A pak už to máte celkem jednoduchý, no. Protože to máte provázaný - práci, ubytovnu.“

Richard předtím ztratil stálé bydlení - garsoniéru - vlivem výkonu trestu, kdy si nemohl dovolit platit nájem po dobu výkonu trestu, jenž byl sice krátký, ale to bylo spíše na obtíž, jelikož neměl v důsledku krátkého trestu (šest měsíců) nárok ve vězení na zaměstnání. Garsoniéru patřila jeho kamarádovi, který ji pronajal někomu jinému, takže se nemohl ani po relativně krátkém trestu do tohoto bydlení vrátit. V době rozhovoru však Richard říkal, že by se do tohoto původního bydlení snad mohl vrátit, jelikož si spolu s tím domluvil i své původní místo, které měl před výkonem trestu. Obě otázky však byly opět provázané - garsoniéru by nemohl sehnat bez stálého zaměstnání a dostupné bydlení by nesehnal, kdyby mu garsoniéru nepronajal jeho kamarád.

Pro Adama začínalo být bydlení problémem v době rozhovoru, protože se rozcházel s přítelkyní, u níž do té doby bydlel a kde měl zázemí. Nicméně zázemí bylo velmi problematické vzhledem k Adamovým problémům s alkoholem a snaze se této závislosti zbavit, v čemž ho přítelkyně nepodporovala, neboť byla také alkoholička. Soužití jej tedy spíše v konzumaci podporovalo a nebylo pro něj možností, jak zkusit žít jinak nebo ve svém životě určité věci změnit. Podle svých slov byl však ve svízelné situaci, neboť neměl dostatečnou finanční kapacitu na pronájem bytu. Sice uvažoval o tom, že by prostředky na počáteční finanční investici na pronájem mohl našetřit z peněz vydělaných na různých brigádách, ale nakonec od zájmu o tento pronájem ustoupil. Obával se totiž nejisté budoucí situace a toho, že brigádu nesežene, nebude moci výdaje za nájem hradit a ocitne se ve stejné situaci, v níž byl předtím.

Na druhé straně, informanti/tky, kteří měli v době rozhovoru stálé bydlení, jej ve všech případech získali s pomocí lidí ze svého okolí. Radek zmiňovaný na začátku měl štěstí, že mu po propuštění pomohla rodina a mohl u ní bydlet a postavit se na vlastní nohy a postupně si zajistit vlastní bydlení, aniž by musel řešit existenční problémy. Stejně tak Marek měl štěstí, že se mohl po propuštění spolehnout na svoji přítelkyni a přistěhovat se k ní. Jakub mohl bydlet se svojí ženou v chatě, kterou měl pronajatou od svého kamaráda a kde musel platit jenom za energie, což ho vycházelo každý měsíc zhruba na 1 000 Kč. Jakub navíc říkal, že je kamarád do jisté míry shovívavý a když například nemá peníze, tak je schopný jeden až dva měsíce počkat a celou věc nijak neřeší. Lucie, která byla v době rozhovoru velmi krátce propuštěna, nemusela řešit existenční problémy, jelikož se mohla přistěhovat ke své matce, čímž získala zázemí, byť sama při rozhovoru projevila určitou nespokojenost, protože se u

matky necítila úplně dobře a bylo jí jako dospělé osobě nepříjemné, že je na ní takto závislá.

4.3 Stigmatizace kvůli trestní minulosti

Pouze tři informanti/tky neprojevíli nechuť mluvit o své trestní minulosti se svým okolím, ostatní se cítili nepříjemně, když měli svůj výkon trestu probírat s ostatními lidmi, kdy určitou výjimku tvořili kamarádi a kamarádky, byť i tam řada informantů/tek cítila určitou bariéru. Jedním z informantů/tek, kteří deklarovali, že obecně o své minulosti mluví s ostatními lidmi, byl Viktor, který komunikaci do velké míry pojal mentorsky a mladším lidem vyprávěl, jaké je to být ve vězení a co to obnáší:

Viktor: „No to je, aby si uvědomili, jako ti mladší, že jsou venku, aby si uvědomili, že jsou fakt venku. Voni si to neuměj uvědomit tadytu otázku, protože tam se snadno dostane, ale ven už ne. Jako rozumíte mi, jo. A třeba příkladem, nedej bůh, kdyby takovej třeba mladej sedí ve vězení patnáct dvacet let... To jako na rovinu, hodí si to, protože psychika. On to prostě neovládá.“

Viktor tedy o své trestní minulost hovořil s cílem o osvětu mezi mladými lidmi ve svém okolí proto, aby se této nežádoucí zkušenosti snažili vyhnout. Při samotném rozhovoru bylo patrné, že Viktor nemá problémy mluvit o svých zkušenostech, ať už z vězeňského prostředí nebo o událostech po propuštění, nicméně o jednom tématu se příliš bavit nechtěl, a sice o svém druhém trestu a důvodu, proč jej dostal (zmínil pouze, že byl spoluviníkem těžkého trestného činu).

Hovořit o své minulosti nečinilo problém ani Richardovi, který měl ovšem velmi krátký trest odnětí svobody a také oba skutky, kvůli kterým se ve vězení ocitl, bylo možné vnímat spíše jako přečin a jako méně závažný trestný čin (byl odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody za rvačku v hospodě a do vězení na půl roku nastoupil proto, že v průběhu podmíněčného odkladu trestu odnětí svobody byl odsouzen za dluh 9 000 Kč na výživném). Richard si přitom byl vědom toho, že důvodem jeho věznění v jeho případě je fakt spáchání trestného činu „v podmínce“ a povahou a závažností trestných činů se vymyká „profilu“ vězněných osob, a říkal, že se setkává spíše se zvědavostí, která by se podle něj změnila na strach nebo ostražitost, pokud by měl výkon trestu za horší skutek. Ani pro Radka nebylo obtížné o těchto otázkách hovořit, protože za dobu, kdy byl propuštěn, získal určité sebevědomí, které mu umožňovalo přecházet negativní reakce:

Radek: „Tam jde vo to, vo koho jde. Třeba vzor [kamarádi], který znám, já nevím, ze školy už jak dlouho, víc let, tak jako s nima jsem se vo tom bavil. Voni se naopak ptali, tak jsem jim povídal jako co kde jak, ale jsou lidi, kterejm když to... který neznáte, a jako když jo na to uvede řeč, tak se pak koukaj přes prsty, to jako je pravda. Tam jde vo to, že prostě já už na tohle nereaguju nějak, jako já to přeždu prostě. Řeknu: Chtěls to vědět, tak jsem ti to řekl. Kdyby ses neptal, tak ti to říkat nebudu. To je už pak jeho problém, jak se s tím srovná, ne můj.“

Radek tedy vnímal případné negativní reakce, zejména od neznámých lidí, ale cítil se ve své pozici natolik silný, že pro něj již nebyly nepříjemné ani ohrožující. Podobný pohled zastával i Adam, který měl nejprve velmi nepříjemný pocit, když se s někým musel o své minulosti bavit (a to dokonce takový, že ji cíleně zatajoval), ale později dospěl k přesvědčení, že se nemá za co stydět, neboť podle něj vězením prošlo beztak mnoho jiných lidí, takže není důvod, proč to považovat za něco zvláštního nebo ojedinělého a stydět se za to. Během rozhovoru ovšem také uvedl, že stejně nemá moc možností, s kým by svoji minulost probíral, neboť je spíše samotář a žádné kamarády příliš nemá a cizím lidem se snaží vyhýbat.

Martin se o své minulosti bavil jenom mezi svými kamarády, k nimž měl takový pocit důvěry, že mu to nedělalo problémy, jelikož většina jeho kamarádů má také nějakou zkušenost s výkonem trestu, takže v tomto okruhu osob bylo možné hovořit v určitém smyslu o vzájemném souznění a reciprocitě. Podobný přístup k trestní minulosti měl Jakub, který uvedl, že jeho příběh blízcí lidé znají, takže nemá cenu ho nějak dále verbalizovat, a s jinými lidmi se o své minulosti nebaví, pokud to není absolutně nezbytné. David se o své minulosti příliš často nebaví. Nepříjemné pocity ale neměl, jelikož se podle svých slov setkával spíše se zvědavými lidmi, které zajímalo, jak celou věc překonal, co se dělo po propuštění a jestli měl možnost se (re)integrovat.

Poslední skupina informantů/tek se snažila udělat za svojí minulostí „tlustou čáru“ a s nikým o ní nemluvit. Marek například deklaroval, že jakmile vystoupil před bránu věznice, zapomněl všechno, co bylo, a soustředil se pouze na budoucnost, což mu pomohlo zvládnout období po propuštění. Stejný přístup měla i Lucie, která se po propuštění setkala se zvědavostí své dobré kamarádky, která chtěla vědět, co ve vězení zažila, ale Lucie se o tom nechtěla moc bavit s tím, že na trestní minulost je lepší zapomenout a začít život nanovo.

Tlustou čáru za minulostí udělal i Ladislav, který se chtěl zejména distancovat od svých bývalých kamarádů, kteří ho do vězení přivedli a u nichž předpokládal, že by na něj mohli mít špatný vliv, kdyby se s nimi nepřestal vídat. U Ladislava bylo vidět, že se za svoji minulost stydí a nechce si ji příliš připomínat. Stud byl patrný také u Filipa, podle něhož není jeho minulost něco, s čím by se mohl a měl chlubit. U některých byla tato snaha narušována reakcemi ze svého okolí, na základě nichž se cítili do velké míry stigmatizováni. Ladislav s Patrikem například shodně zažili viktimizaci ze strany policie, která je pravidelně zastavuje a kontroluje nejenom jejich totožnost, ale také zavazadla, která mají s sebou (musí jejich obsah před policisty vyndat). Asi největší míru stigmatizace pocítil zřejmě právě Patrik, který ji vnímal bezprostředně po opuštění vězení:

Patrik: „No ale co pak doma, tam všichni koukaj... Cokoliv se ztratilo v baráku, tak už u nás zvonili. To znáte sám, když v tom okolí, co bydlíte, kdybyste seděl, tak to taky všichni vědí. Sice se říká, [město] není jako vesnice, že na vesnici to vědí všichni... hmm... to je snad ještě horší.“

Viktimizována byla kvůli němu i jeho matka, která musela čelit symbolickému násilí ze svého okolí, zejména s ohledem na syna jako potenciálního zloděje všeho, co se v okolí ztratilo. Patrik z těchto událostí měl takové trauma, že svoji trestní minulost nějakou dobu zatajoval i své manželce:

Patrik: „Manželka o tom ani nevěděla. Když já jsem jí to říkal: Jo, seděl jsem 2,5 roku a měl jsem i podmínku, a já před ní tajnosti nemám,

4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy

---

protože chci, aby to věděla, ty jsi seděl? Já říkám: No, seděl. A za co? A já říkám: No, to se zasměješ. No za co? A já říkám: Spoluúčast na loupežným přepadení. Ty jsi někoho okrad? A já říkám: Prosimtě, bylo to takhle. Teď jsem jí to vysvětloval: To není možný, to tě takhle nemohli odsoudit. A já říkám: To je naprosto normální, ty pojeděš se mnou v autě a odsouděj tě taky s tím, že jsi nešla na policajty a neřekla jsi, že já jsem spáchal loupežný přepadení."

Patrik byl obviněn a odsouzen ze spoluúčasti na loupežném přepadení kvůli tomu, že jel v autě s lidmi, kteří toto přepadení spáchali, ale on o tom podle svých slov nevěděl. Když ho zadrželi, obvinili jej, že přepadení napomáhal minimálně tím, že neoznámil totožnost pachatelů, ačkoliv je znal. Podobnou zkušenost měl i Ladislav, který byl odsouzen za krádeže a po propuštění se shodou okolností ocitl na místě, které bylo vykradené, přičemž policisté jej legitimovali, a když zjistili, že byl odsouzen za stejný trestní čin, zadrželi jej. Situace se naštěstí vysvětlila, byl dopaden skutečný pachatel a Ladislav byl propuštěn. Pro Ladislava ale tato zkušenost znamenala velké rozčarování. Silnou stigmatizaci pociťoval i Martin:

Martin: „Prostě aby lidi... lidi, který pustěj neudělali úplně nějakou závažnej trestnej čin, jako nějaký vraždy a tohleto, tak to... ať si je tam nechaj, doživotně. Ale... prostě lidi, který udělali jednou chybu, aby prostě měli větší šanci než teď, protože to... tohle není fér. Není."

V Martinovi se mísily pocity stigmatizace s nespravedlností a neférovým jednáním ostatních aktérů vůči jeho osobě, což bylo podle něj špatným nastavením společenských mechanismů a institucí, které tyto interakce podněcovaly. Martin měl dojem, že stigma je tak silné a jeho společenská pozice tak slabá, že je v podstatě odsouzen „podruhé“, tentokrát žít na okraji společnosti.

Někteří informanti/tky akcentovali, že pobyt ve vězení a následné stigma mělo za následek ztrátu některých blízkých lidí. Radek popsoval, jak byl doslova rozveden, když vyšel ven z vězení:

Radek: „Já sice byl ženatý, když mě zavřeli, ale vlastně když jsem vyšel, tak jsem se rozvedl. Nebo řeknu to jinak - byl jsem rozveden. Byl jsem rozveden, protože tchýně to neunesla, jelikož jsem se tenkrát oženil do velmi slušně... jak se to řekne... situované rodiny, tak prostě neunesli můj škraloup."

Stigma v tomto případě vnímala tedy i jeho širší rodina, která se bála, aby kvůli jeho trestu neztratila sociální kapitál a stigma se neobrátilo přímo i na ni. Podobnou zkušenost, tentokrát s kamarády a známými, měl Patrik:

Patrik: „No, tak těch bylo hodně, no, co nezůstalo, protože nikdo nevěděl, kvůli čemu jsem seděl, ale všichni to věděli, úplně něco jiného. Říkám: No, dobrý. Teď už... teď mají všichni rodiny a... jako když se vidíme, tak pokecáme, to jo... není to jako předtím, kdy jsme chodili do hospody nebo na diskotéky. To už ne."

Lucie také vlivem výkonu trestu přišla o většinu blízkých lidí, ale v jejím případě hrála roli i drogová závislost, jež měla za následek rozpad manželství a ztrátu každodenního kontaktu se starší dcerou a následně také odebrání mladší dcery, jež ale naštěstí byla svěřena do pěstounské péče Luciině matce. Žádné kamarády a kamarádky Lucie nemá, jelikož byli všichni spjati s její drogovou minulostí a Lucie se od nich chtěla odtrhnout, aby neměla potřebu znovu brát drogy a mohla zkusit začít jiný život.

4.4 Zmatenost a ztráta kontaktu s vnějším světem

Šest informantů přímo akcentovalo, že měli po propuštění problém aklimatizovat se a přizpůsobit se vnějšímu světu, který byl pro ně velmi zmatený, a měli problém vykonat i velmi běžné nebo jednoduché úkony:

Filip: „No, to je hezký, no, to je šok, to je jako... Tam [ve vězení] sice vobčas se na tu televizi dostanete, že jo, když nejdete spát, když je to povolený hlavně, tam je to do desíti, že jo, do večerky, tak se podíváte na zprávy, ale stejně je to šok. Já když jsem vylez poprvé z tý vazby, tak mě pouštěli vlastně v [město], jo, tak já koukám, ty vole, jak blázen, jsem se bál i přejít ulici jako. To bylo šílený. Vy máte malej prostor, jo... a pak najednou jste volnej.“

Viktor: „Mě třeba pustli z lágru... já jsem bydlel v [město] na [čtvrť] a já si [město] pamatuju prostě postaru. Já jsem přišel po osmi letech ven a já jsem normálně ve svym městě zabloudil. Já jsem se musel ptát, kde je... kde je [ulice]. [...] Ale... pak jsem se to ale naučil, ale za půl roku.“

Patrik: „Pak mě pustili a já jsem přijel do [město] a ty teď: Ty bláho. Tak a jak do místa bydliště. Teď jsem nevěděl jestli ty tramvaje, ty čísla, tam jezděj nebo nejezděj, autobusy to samý [...]. Ale dojel jsem.“

Z výpovědí lze vidět, že zmatenost se v prvním sledu týkala prostoru - informanti nevěděli, jak se mají dostat na cílové místo, případně byli celkově zmateni prostorem, který byl kolem nich, protože se za dobu, kdy byli ve vězení, rapidně proměnil. Ve větších městech následně tato skutečnost má za následek zmatenost a problém ve vykonání banálního úkonu, jakým je jízda prostředkem hromadné dopravy. Zajímavý postřeh v tomto ohledu vyslovil Filip, který poukázal, že celou dobu výkonu trestu (strávil dlouhou dobu také ve vazbě) byl zavřen v malé místnosti, na kterou si zvykl, a když byl „vpuštěn“ do velkého prostoru, měl nejistý a nepříjemný pocit. Podobné pocity měl i David, když ho propouštěli, jelikož měl psychický šok z nejistoty, která ho čeká, a otevřeného prostoru, což bylo podle něj způsobené dlouhodobým pobytem ve vězení, kde byl celou dobu v malé cele a vizuálně viděl jenom chodbu, mříže a spoluvězně. Přispěl k tomu podle něj i specifický vězeňský režim, který mu dal určitý řád a rutinu a který se po propuštění rozpadl. Navíc podle něj bylo vlivem vězeňského režimu složité navázat interakci s jinými lidmi, což dále přispívalo k vytvoření problémů venku. Ostatně i Adam vylíčil, jak si dlouho nemohl zvyknout na skutečnost, že ho nebudí vězeňské sirény:

4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy

---

Adam: „Tak z prvního trestu jsem cejtíl vopravdu úlevu, až mi vyhrkly slzy. To pro mě přijel táta, normálně jsem šel metr před sebe, všechno z vás spadne. Z druhého trestu prázdkno... myšlenky prostě... samozřejmě těšil jsem se na přítelkyni, takže fofrem do baru a z baru už jsem volal prostě: Hele, jsem na cestě domů... Takže tak. Ale až časem prostě, když si člověk uvědomí, že vopravdu jako ráno ta siréna v půl pátý vopravdu není, stejně si zvyknete vstávat a mně to zůstalo dodneška. Já si to i držim, protože jsem se to naučil takhle, takže to si myslim, že není zrovna na škodu. A... časem dochází, vo co všechno člověk přišel během těch pár měsíců, já si nedovedu představit prostě ty desetiletý tresty...“

Jiné problémy s banálními věcmi vylíčil Jakub:

Jakub: „To začlenění bylo tak nějak v uvozovkách dobrý. Já jsem se vlastně vrátil tadyhle v červenci 2000 z prvního trestu, na konci července. Přišel jsem. Nebožtík táta byl v tý době rok a půl, šestnáct měsíců, po smrti, skoro sedmnáct. Takže já jsem přišel a měl jsem sociální jistotu. To mi přišel do výkonu rozsudek o dědictví, tak jsem věděl, že mě doma čeká po něm auto, jo, BMW, že mám byt tři plus jedna a že mám nějakých, já nevim, asi stopadesát tisíc na účtě, jo, plus půl milionu, co já jsem si vydělal ve výkonu. Takže to bylo... no... Akorát jsem přišel domů a byl jsem sám, no. Že jsem přišel, jo, navštívil jsem bejvalou manželku, navštívil jsem děti, v tý době byly malý. Takže jako bylo všechno v pohodě, něco jsem i nakoupil, z čehož jsem měl vítr a šel jsem se zeptat kamarádek a říkám: [kamarádka], nezlob se na mě, ale devatery vánoce jsem slavil v base, můžeš mi prozradit, jak se vlastně slavě vánoce venku? Co mam vlastně těm dětem koupit?“

Po prvním trestu se Jakub vracel do velmi dobře zajištěného prostředí, byt měl „štěstí v neštěstí“, že to bylo kvůli úmrtí jeho otce a dědictví, které zdědil a díky němuž získal bydlení a materiální jistotu. Velkou překážkou pro něj byly ale mezilidské interakce, které byly poznamenány devítiletým trestem, takže i tak běžná věc, jako je oslava Vánoc, se stala velkou překážkou, z níž měl strach.

Druhým rozměrem zmatenosti bylo zařizování praktických věcí, na něž často neměli informanti kapacity a zmíněný vězeňský režim je k těmto kapacitám ani nevedl, spíše naopak. Dobrým příkladem je v tomto ohledu opět David, který popisoval, jak si musel po propuštění zařizovat všechno sám - sociální pomoc, bydlení, zaměstnání a navíc měl problémy s doktorem, který ho vyřadil z evidence a nechtěl mu dát jeho spis, takže se nemohl hlásit do zaměstnání, kde po něm chtěli lékařskou prohlídku. Nakonec našel jinou doktorku, která mu založila novou složku a pomohla mu s vyšetřením pro zaměstnavatele. Všechny úkony si podle svých slov zařídil asi čtyři nebo pět dní od propuštění, přičemž to pro něj bylo velmi stresové období, protože nevěděl, co se bude dít, a neměl žádné zázemí, kde by si mohl odpočinout a řešit dané problémy odpočatý, jelikož přišel během výkonu trestu o bydlení a nepočítal s tím. Jeho situaci zhoršila i skutečnost, že byl prakticky bez peněz v době, kdy ho propouštěli. Podobnou zkušenost vylíčil i Richard:

Richard: „To jste spíš měl úplně jiný starosti, no, když vyjdete. Vono, i když je to blbý a třeba jste zavřenej, tak přece jenom je tam o vás více

méně postaráno. Když to řeknu blbě, třikrát denně strava, máte kde spát... Když vyjdete, musíte se víc snažit, no. Přece jenom, dostanete dejme tomu, já nevím, jak to funguje, ale dostal jste maximálně na cestu a tisícovku od kurátora. To bylo vlastně více méně všechno, co jste dostal. Takže jste se tak nějak snažit musel, protože jste byl prakticky pomalu bez peněz, protože ta tisícovka, to si koupíte pár věcí, co potřebujete nutně, něco vyběháte..."

Richard měl ovšem zkušenost pouze z půlročního trestu, což sám reflektoval:

„Nejhorší na tom asi bylo to... no, nejhorší... naštěstí to nebylo zase tak hrozný, bylo to jenom půl roku, ale... jako já jsem asi vycházel, no, sice v létě, ale... Takhle, musíte se snažit, no, začít snažit trošku, aspoň malinko, pokud chcete fungovat, pokud nechcete bejt znova na ulici. A já měl výhodu, že jsem se aspoň spojil ze začátku, pro jistotu, když jsem ještě neměl domluvenou práci, spojil s tím azylákem. A tam kolikrát stačí napsat, že si dohodnete sociálku, všechno. A aspoň něco základního si zajistíte. To vám většinou vyjde, tadyto. No a pak už to bylo celkem jednoduchý, no. Jako něco jinýho by asi bylo vyjít po dvou třech letech, samozřejmě. Těch půl roku asi není tolik, aby člověk nemohl jakoby znova zpátky zapadnout, no, nebo teoreticky se znova chytnout, no.“

Praxi, kterou Richard popisoval, ovšem nikdo jiný z informantů/tek nezmiňoval a zřejmě nevyužil. Je otázkou, zda to bylo z neinformovanosti (to byl jistě důležitý faktor, jelikož většina informantů/tek říkala, že ve vězení nezískala příliš mnoho informací, kam se mohou po propuštění obrátit a kdo jim může alespoň částečně pomoci) nebo zda to bylo skutečností, že informanti/tky svoje (potenciální) problémy neřešili s předstihem. To byl případ i Davida, který říkal, že ve vězení získal průpravu v tom, co by měl dělat po propuštění, ale nevěnoval jí přílišnou pozornost, jelikož nepočítal se situací, že přijde o bydlení. Na druhou stranu poskytované informace se v jednotlivých věznicích značně lišily svojí kvalitou, takže je otázkou, zda by Davidovi poskytnuté informace mohly pomoci.

Třetí rozměr je určitou nadstavbou prvních dvou, kdy prostorová nejistota a nával starostí a záležitostí, které propuštěné osoby nemusely ve vězení vůbec řešit, mohly vyústit v kognitivní disonanci, celkovou zmatenost nebo až deprese a psychickou prázdnotu:

Viktor: „Já vám to řeknu tak, takový lidi... oni už jsou zvyklý prostě tam žít... neumějí psychikou žít venku. On už je prostě zvyklej na ten jejich [vězeňský] režim. Takovej jako ten člověk, co už se tam vrací furt. Von si řekne: Co budu dělat venku? Já žít venku neumím a na ulici nebudu. Jako takovej člověk si to říká. Tak než abych chodil krást nebo to, tak někoho zavraždím, dostanu třináct čtrnáct let a jsem postaranej. No a v tom vězení oni žijou... už tam má ty svoje lidi... automaticky ví, že jde na svůj pokoj.“

Viktor vylíčil samozřejmě velmi extrémní zkušenost, která nicméně názorně ukazuje, jak mohou psychická traumata v kombinaci s vězeňským režimem vytvořit pro všechny zúčastněné aktéry velmi obtížně řešitelnou situaci. Propuštěná osoba, po níž se okamžitě po propuštění vyžaduje, aby uplatňovala étos osobní zodpovědnosti a

4. Hlavní témata identifikovaná během realizace rozhovorů a jejich analýzy

---

byla schopná řídit svůj život, se bez podpory neobejde, jelikož se po ní tato zodpovědnost ve výkonu trestu nepožaduje, naopak se systematicky autonomie v rozhodování u osob ve výkonu trestu potlačuje. Tato kontradikce ve velké míře ovlivňuje (re)integraci propuštěných osob jak ideově, tak prakticky.

Teoreticky i prakticky by mohly a měly s (re)integrací pomoci společenské instituce, které jsou mnohdy klíčové a jsou rozdílem mezi životem nad hranicí chudoby a pod ní, respektive mezi životem mimo vězení a v něm, jak naznačuje Richard:

„Já jsem problém neměl ani nějak psychicky, jako spíš... jak bych to řekl. Prostě já nevím, po těch dvou třech letech už je to šílená doba, pak už si musíte vyběhávat všechno, že jo. Nevíte o práci.. s pracákem se spojit nemůžete, tam vám nikdo nepomůže, pokud tam nejste evidovanéj, ani když jste ve výkonu nebo když jste vlastně před výstupem. S těma se spojit nedá. Pak už moc šancí nezbejvá, no. Pokud nemáte nějaký známý, aby vám něco dohodli po takový době, tak zapadnout je docela složitý. Pak už vážně musíte spolíhat na sociálku, jestli vám něco dá nedá...“

Všichni informanti/tky pomoc institucí využili, což nicméně souvisí se skutečností, že nám tyto instituce pomáhaly s jejich oslovením a rekrutací, takže nemůžeme říci, jestli je to mezi propuštěnými osobami běžná praxe či nikoliv. Velmi zajímavé ovšem bylo pozorovat, co si informanti/tky pod pomocí ze strany institucí představují a co vlastně považují za pomoc. U většiny informantů se pomoc od institucí omezovala na sociálního kurátora, který je v podstatě jedinou veřejně financovanou institucí zřizovanou na pomoc propuštěným osobám (vyjma neziskových subjektů). Již tyto dvě skutečnosti jsou prvotními problémy, a to z důvodu institucionální slabosti sociálního kurátora jako určitého systémového opatření. Sociální kurátor totiž (po nedávných sociálních reformách z let 2006 až 2013) může hrát pouze roli jakéhosi velmi odtrženého mediátora mezi propuštěnými osobami a různými dalšími institucemi. Příkladem oslabení pozice sociálních kurátorů může být mimořádná okamžitá pomoc, kterou před zmiňovanými reformami mohl sociální kurátor sám udělit, aniž by toto rozhodnutí podléhalo schvalovacímu procesu. Po reformách toto rozhodnutí přešlo na úřad práce a sociální kurátor může pouze propuštěné osobě poradit, aby šla na tento úřad a o pomoc zažádala (samozřejmě jí s kontaktem může i pomoci). Navíc mediační aktivity jsou závislé na kapacitách jednotlivých kurátorů a jejich počtu v daném regionu, což znamená, že v některých regionech může být oslabena i tato mediace, jelikož na ni dotýčný personál jednoduše nemá kapacity.

Richard: „Ten [sociální kurátor] mi aspoň poradil sem tam s nějakýma věcmi [...] já jsem nevěděl prostě, co se změnilo nezměnilo... Ale jinak nijak zvlášť [mi sociální kurátor nepomohl]. Jako můžou vám asi pomoci, když potřebujete, já nevím, co vám může zajistit pomoc, já nevím, se sociálkou, nějakěj seznam ubytoven možná vám poradí, nějakou tu brigádu, když tam se něco třeba děje ve městě, dejme tomu, když je něco mimořádného třeba. V tom je to plus, no.“

Lucie: „Jo tady vlastně [sociální kurátorka], ta mi pomáhá hodně, ta mi teď vlastně bude vyřizovat, protože mi nedali... vlastně ve věznici při výstupu mi nedali ten zápočtověj list [...] a potřebuju ho dát na ten úřad

práce, že jo. [...] V pondělí už jsem se byla vyfotit, vona [sociální kurátorka] mi zaplatila legitku [na MHD], abych si nedělala další dluhy."

Martin: „Chodil jsem tady k [sociální kurátor], to je dobrej chlap, všichni jsou tady dobrý [...]. Jsou to zlatý lidi. Jich by mělo bejt víc. Opravdu ale. Všude ve městech [...] [Pomáhali mi] třeba s dokladama a tak... Nějakou brigádu třeba. No, [sociální kurátor] zařídí brigádu a vy si vyděláte na tu občanku. Za tři tejdny jí máte, to je dobrý."

Filip: „[Sociální kurátorka] mi zná, já sem chodim docela dlouho, a jako já jsem si to [občanský průkaz] zařídil, že jo, sice s pomocí [sociální kurátorky], ale... to je hodná paní jako. Tady to jednání je úplně supr, lidi to tady strašně zneužívaj, no."

Jak je vidět z výpovědí, ve většině případů považují propuštěné osoby za pomoc (ve smyslu sociální práce, tedy systematické asistence za účelem zlepšení situace zainteresovaných osob) poradenství a občasnou mediaci, což v jejich situaci sice krátkodobě může pomoci, ale z důvodů uvedených výše (velmi problematická materiální i psychologická situace) by byla vhodná spíše pravidelná práce cílená na častý kontakt, terénní asistenci a podporu v prvním sledu a posilování kompetencí a autonomního rozhodování ve druhém. Z výpovědí je rovněž jasné, že propuštěné osoby často berou jako danou a samozřejmou skutečnost, že si ve své velmi složité situaci mají pomoci samy a že případná asistence, která by jim měla pomoci v (re)integraci, by tak také měla být minimální. I proto berou jakoukoliv pomoc, byť i mediální, velmi pozitivně, protože to pro ně symbolicky znamená určitou podporu ve smyslu, že se o ně alespoň někdo částečně zajímá a snaží se jim pomoci.

Někteří informanti/tky měli i zkušenosti s dalšími subjekty, které jim pomáhaly s různými problémy. Nejčastěji se jednalo o zprostředkování zaměstnání, což se u některých podařilo (například Jakub) a některých ne (Martin, Adam nebo Marek). Jakub si pak navíc pochvaloval právní a dluhové poradenství, prostřednictvím něhož se pomocí insolvence dostal ze všech dluhů, které do té doby měl. V tomto ohledu Martin poukázal skrze příběh svého kamaráda, který také podstoupil insolvenční řízení, na problém, který se v nedávné době objevil, a sice že začaly vznikat subjekty, které nabízejí insolvenční řízení, ale nejsou certifikovány, takže ji nabízí za velmi nevýhodných podmínek (podobně jako se nabízejí tzv. spotřebitelské půjčky).

Těžko lze ale vinit z nedostatečné pomoci sociální kurátory nebo jiné aktéry či subjekty, jelikož na ni jednoduše nemají kapacity a ani nástroje, jimiž by mohli efektivně propuštěným osobám pomoci, a celkově jsou limitováni nastavením sociálního systému v České republice, skrze nějž například nelze přidělit sociální bydlení, neexistuje v něm stabilní financování sociální práce z veřejného rozpočtu a existuje v něm velká různorodost kvality služeb, neboť je zřizují municipality, které se k tomuto úkolu staví s různou mírou empatie. Nelze se tak divit, že se někteří informanti/tky obraceli spíše na své sociální sítě a hledali pomoc u nich, byť i za cenu možnosti, že se prostřednictvím nich dostanou do situace, kdy budou opět páchat další trestnou činnost. To byl případ například Viktora nebo Ladislava.

5. Shrnutí poznatků zjištěných v rámci analýzy a studie

Z uvedených souvislostí vyplývá, že už samotný fakt pobytu ve výkonu trestu, a dokonce i samotný záznam v rejstříku trestů, jsou natolik stigmatizujícími okolnostmi, že samy o sobě prakticky zcela znemožňují nalezení stabilního zaměstnání se standardními podmínkami na běžném trhu práce. A to i v případech, kdy není výpis z rejstříku trestů zaměstnavatelem vyžadován. Pobyt ve výkonu trestu se totiž přirozeně odráží i v profesním životopise a nelze nebo je jen velmi obtížné se vyhnout zmínce o něm. Někteří informanti/ky (Davidův případ) sice usilovali o to, aby tato okolnost nezbudila pozornost (uvedením Vězeňské služby České republiky v akronymu jako zaměstnavatele), ale ani tyto „manévry“ nejsou účinné a navíc podřívají důvěru mezi uchazečem a zaměstnavatelem. I v případech, kdy je propuštěnou osobu ochotná zaměstnat osoba přímo zodpovědná za nábor pracovníků, jež byla s propuštěným v přímém kontaktu nebo u pracovního pohovoru, může dojít k ukončení pracovního poměru nebo jednání o něm tehdy, pokud pobyt ve výkonu trestu nebo i samotný záznam v rejstříku trestů vyhodnotí jako překážku vylučující možnost zaměstnání propuštěné osoby nadřizený osoby zodpovědné za přijetí pracovníka.

Dosavadní pracovní kariéra nebo profesní zkušenosti propuštěných osob přitom mají v tomto ohledu jen velmi malý vliv. V některých případech je zaměstnavateli přihlíženo k typu spáchané trestní činnosti, za níž byl dotyčný odsouzen. V situaci, kdy tak propuštěná osoba spáchala méně závažné trestné činy, jsou její šance na získání pracovního uplatnění poněkud lepší. Nicméně v tomto případě je nutné si uvědomit, že jde o srovnání šancí s jinými pachateli, ve srovnání s jinými uchazeči mají i pachatelé méně závažných trestných činů v podstatě minimální šanci na získání zaměstnání již vzhledem k efektu, který působí samotná informace o trestní minulosti a záznam v rejstříku trestů.

Podobnou úvahu lze vztáhnout i na informaci o počtu trestů a délce trestu, nicméně význam těchto dvou charakteristik trestní minulosti osoby se ukazuje jako v podstatě marginální a zaměstnavatelé k nim v podstatě již nepřihlížejí. Paradoxně tak lze říci, že osoba s žádnou nebo minimální kvalifikací (jako tomu bylo v případě Lucie) nemá po opuštění výkonu trestu výrazně horší startovní šance než propuštěné osoby s „bohatší“ pracovní historií (například Viktor).

Jediným „parametrem“ pracovní a trestní (kriminální) historie osoby, který tak může výrazně zlepšit šance propuštěných osob na získání a udržení zaměstnání (pokud nebudeme uvažovat o jejich participaci na černém trhu, nestabilní a krátkodobé práce apod.), je dostatečně dlouhá doba zaměstnání od opuštění výkonu trestu, kdy již byl záznam z rejstříku trestů smazán a v profesním životopise je informace o pobytu ve výkonu trestu zastíněna „pracovními úspěchy“ (to je patrné z příběhu Radka). Nicméně je zřejmé, že do takové situace, je velmi obtížné se „propracovat“, vyžaduje to značné množství času, ochotu přijímat nepřilíživé pracovní pozice a osvědčit se i v těchto pozicích, ale i značné odhodlání (jehož je zapotřebí více než u osob, které nejsou na trhu práce znevýhodněny) a bezpochyby i značnou „dávku štěstí“.

Je však nutné zdůraznit, že samotný výkon trestu a trestní rejstřík nejsou zdaleka jedinými významnými faktory stěžujícími nalezení zaměstnání a obecně reintegraci. Významnou roli hraje také často nedostatečné zázemí (lze si jen těžko například představit, že propuštěná osoba nalezne stabilní zaměstnání bez stabilního bydlení), které propuštěné osoby po svém propuštění mají a které nelze zlepšit bez

vysoké míry podpory blízkých osob a profesionální podpory od různých institucí nebo organizací specializovaných na tyto oblasti. Všichni informanti/ky, kteří svůj život po propuštění alespoň částečně stabilizovali, měli alespoň v začátku určitou podporu (mezi nimi byli například Radek, Jakub nebo Marek). Tato podpora byla poskytována nejčastěji od rodiny a v menší míře od institucí, což je dáno do velké míry českým sociálním systémem, který pouze velmi limitovaně podporuje asistenci osobám ve složité životní situaci prostřednictvím terénní sociální práce.

Mezi další faktory, které ztěžovaly reintegraci a nalezení zaměstnání, patřily zejména dluhy a exekuce. Ty totiž velmi často vedly k tomu, že snaha o získání legálního zaměstnání zcela ztrácí své opodstatnění - příjem, který by dotyčné osobě po jejich uhrazení zůstal, nepostačuje na zabezpečení životních potřeb. Kromě tohoto praktického dopadu je pro dluhy a exekuce příznačné také to, že mají výrazný dopad na psychiku propuštěných osob a na jejich motivaci řešit svoji situaci, jež je přitom už tak jen velmi obtížně řešitelná a vysoce stresující a demotivující. Jak poukázal Martin, dluhová past se následně může ještě dále prohloubit skrze uplatnění mechanismu insolvence prostřednictvím necertifikovaného subjektu, jenž využívá proces insolvence v podstatě jako další formu tzv. spotřebitelské půjčky. Nicméně i insolvence, která má za cíl pomoci zadlužené osobě, může pomoci, jak ukázal případ Jakuba, který celý proces úspěšně zvládnul. Samotná insolvence však na řešení nestačí a je potřeba spíše preventivně předcházet dluhům a tzv. trvale udržitelným dluhovým pastím, které vznikají především vlivem chudoby a konzumního způsobu života.

Z provedených rozhovorů zároveň vyplynulo, že co se týče reflexe vlastního postavení v profesním životě, jsou propuštěné osoby spíše až velmi kritické (a také skeptické). Pouze u jednoho informanta (Radek) byla zaznamenána v tomto směru spokojenost se současným zaměstnáním a také bylo konstatováno, že trestní minulost již nemá vliv na postavení v profesním životě dotyčného (lze přitom předpokládat, že tyto dvě okolnosti jsou vzájemně provázané). V případě ostatních dotázaných informantů/tek pak bylo možné rozlišit situaci propuštěných osob, které jsou ještě v relativně uspokojivé situaci (zaměstnání mají, byť je spojeno s různými obtížemi, nevýhodami nebo má různé nedostatky) a osob v krajně nejisté nebo přímo nouzové situaci (bez práce, bez vyhlídky na získání práce, vykonávající pouze občasné práce, popřípadě zažívají při výkonu své práce nebo v úzké souvislosti s ním řadu nepříjemných a nežádoucích zkušeností nebo se často kvůli tomu ocitají v různých obtížně řešitelných situacích). Důležitou okolností v tomto ohledu je přirozeně také to, že i tehdy, pokud propuštěný pracuje a jeho práci lze vnímat i jako pro tuto osobu odpovídající (a sám je takto vnímá i dotyčný), v nepříznivé sociální situaci po opouštění výkonu trestu (a vzhledem k existenci s touto skutečností spojených negativních dopadů nebo rizik) nemusejí být ani takováto pracovní místa dostatečnou zárukou úspěšné reintegrace.

Problematika zaměstnání propuštěných osob je tudíž mnohovrstevnatým a komplexním problémem, který nezávisí pouze na ochotě propuštěné osoby hledat zaměstnání a pracovat a na ochotě zaměstnavatele tuto osobu zaměstnat, ale odvíjí se od mnoha dalších faktorů, z nichž mnohé je třeba řešit ještě před problematikou zaměstnávání propuštěných osob.

Literatura

ABRAMS, Laura S.; LEA III, Charles H. (2016): Becoming Employable: An Ethnographic Study of Life Skills Courses in a Mens Jail. In: *The Prison Journal*, 96: 5, 667–687.

BAREŠ, Pavel; MERTL, Jiří (2016): *Možnosti zaměstnání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.

BECKER, Howard (1966): *Outsiders*. New York: Free Press.

BREESE, Jeffrey R.; RA'EL, Khaz; GRANT, G. Kathleen (2000): No Place Like Home: A Qualitative Investigation of Social Support and Its Effects on Recidivism. In: *Sociological Practice: A Journal of Clinical and Applied Research*, 2: 1, 1–21.

BROWN, Chris (2011): Vocational Psychology and Ex-Offenders' Reintegration: A Call for Action. In: *Journal of Career Assessment*, 19: 3, 333–342.

BYRNE, David (2005): *Social Exclusion*. New York: Open University Press.

FARRALL, Stephen; BOTTOMS, Anthony; SHAPLAND, Joanna (2010): Social Structures and Desistance from Crime. In: *European Journal of Criminology*, 7: 6, 546–570.

FOUCAULT, Michel (1997): Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. In: LEACH, Neil (ed.), *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, London: Routledge, 330–336.

GOFFMAN, Erving (1986): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. New York: Simon & Schuster.

GRAFFAM, Joseph; SHINKFIELD, Alison J.; HARDCASTLE, Lesley (2007): The Perceived Employability of Ex-Prisoners and Offenders. In: *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52: 6, 673–685.

HATTERY, Angela; SMITH, Earl (2010): *Prisoner Reentry and Social Capital*. Lanham: Lexington Books.

JONES, Richard S. (2003): Excon: Managing a Spoiled Identity. In: ROSS, Jeffrey I.; RICHARDS, Stephen C. (eds.), *Convict Criminology*, Belmont: Cengage Learning, 191–208.

LEBEL, Thomas P. (2008): Perceptions of and Responses to Stigma. In: *Sociology Compass*, 2: 2, 409–432.

LEBEL, Thomas P.; BURNETT, Ros; MARUNA, Shadd; et al. (2008): The 'Chicken and Egg' of Subjective and Social Factors in Desistance from Crime. In: *European Journal of Criminology*, 5: 2, 131–159.

LEMERT, Edwin (1967): *Human Deviance, Social Problems, and Social Control*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

MORAN, Dominique (2014): Leaving Behind the 'Total Institution'? Teeth, Transcarceral Spaces and (Re)Inscription of the Formerly Incarcerated Body. In: *Gender, Place & Culture*, 21: 1, 35–51.

RICHARDS, Stephen C.; LENZA, Michael; NEWBOLD, Greg; et al. (2010): Prisons as seen by Convict Criminologists. In: HERZOG-EVANS, Martine (ed.), *Transnational criminology manual, Volume 3*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 343–360.

SCHINKEL, Marguerite (2014): *Being Imprisoned: Punishment, Adaptation and Desistance*. London: Palgrave Macmillan.

VZČR (2016): *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2016*. Praha: Vězeňská služba České republiky.

WERTH, Robert (2012): I Do What I'm Told, Sort of: Reformed Subjects, Unruly Citizens, and Parole. In: *Theoretical Criminology*, 16: 3, 329–346.

Výtahy z oponentských posudků

Ing. Petr Víšek

Práce je postavena na rozhovorech s respondenty, dobře využívá a strukturuje jejich odpovědi.

Jde o určitou, dobře zpracovanou, sondu do složitého problému, závěry jsou v mnoha směrech objevné, pozoruhodné a velmi přínosné.

Lze jen vyslovit přání, aby se výsledky dostaly do rukou, zájmu a pozornosti relevantních orgánů, protože je zřejmé, a práce to jednoznačně dokládá, že je třeba a možné mnohé vykonat.

Mgr. Lenka Ouředníčková

Získaná data jsou srozumitelně a kvalitně popsána a lze z nich dobře dovodit klíčové aspekty zaměstnávání a integrace cílové skupiny výzkumu.

Závěry jsou srozumitelně popsány a zasezeny do širšího kontextu problematiky zaměstnávání osob po výkonu trestu odnětí svobody. Možnost uplatnění na trhu práce tedy bezpochyby není jedinou podmínkou, která přispívá k prevenci sociálního vyloučení a k prevenci recidivy, respektive k sociálnímu začlenění a opětovné reintegraci propuštěných osob. Výzkum přináší mnohá zajímavá zjištění, mezi ně patří např. slabá míra vztahu mezi profesními zkušenostmi a dovednosti propuštěné osoby a jejími možnostmi a perspektivami k uplatnění na trhu práce.

Zaměření výzkumu reaguje na jednu z klíčových priorit vládou schválené Koncepce vězeňství do roku 2025 a poskytuje cenné podněty k řešení této problematiky. Autoři výzkumu prokazují velmi dobrou znalost aktuálně řešené problematiky a prostřednictvím závěrů výzkumu poukazují na významné souvislosti (dostupnost zaměstnání, bydlení, zadluženost, sociální zázemí), které cílová skupina považuje v souvislosti s řešením své situace za klíčové. Výzkum dále poukazuje na plačivou potřebu na tyto potřeby reagovat prostřednictvím systému práce s propuštěnými osobami.